

Nummer 1 – 87ste jaargang 2015 – januari/februari

Tijdschrift voor Verkondiging

UITGAVE VAN DE NEDERLANDSE PROVINCIE EN DE VLAAMSE CUSTODIE VAN
DE ORDE DER MINDERBROEDERS FRANCISCANEN

- 1 januari 2015* H. Maria, Moeder van God
inleiding *B. Becking*; preekvoorbeeld *P. van Mansfeld*
- 4 januari 2015* Openbaring des Heren
inleiding *P. Beentjes*; preekvoorbeeld *E. Keller-Hoonhout*
- 11 januari 2015* Doop van de Heer
inleiding *W. van Stiphout*; preekvoorbeeld *F. Gerritsma*
- 17 januari 2015* Dag van het Jodendom
overweging *P. van der Schoof*
- 18 januari 2015* Tweede zondag door het jaar
inleiding *K. Spronk*; preekvoorbeeld *E. Henau*
- 25 januari 2015* Derde zondag door het jaar
inleiding *E. Eynikel*; preekvoorbeeld *P. Heysse*
- 1 februari 2015* Vierde zondag door het jaar
inleiding *H. Janssen*; preekvoorbeeld *E. Joris*
- 8 februari 2015* Vijfde zondag door het jaar
inleiding *P. Hoogeveen*; preekvoorbeeld *G. de Korte*
- 15 februari 2015* Zesde zondag door het jaar
inleiding *Th. van Adrichem*; preekvoorbeeld *F. van der Knaap*
- 18 februari 2015* Aswoensdag
inleiding *H.J. van Ogtrop*; preekvoorbeeld *J. de Lange*
- 22 februari 2015* Eerste zondag van de Veertigdagentijd
inleiding *N. Sales*; preekvoorbeeld *J. Kortstee*

Homiletische hulplijnen 53 *K. Touwen*

Redactionale

*God heeft het eerste woord.
Hij heeft in den beginne
het licht doen overwinnen,
Hij spreekt nog altijd voort.*

*God heeft het laatste woord.
Wat Hij van oudsher zeide,
wordt aan het eind der tijden
in heel zijn rijk gehoord.
(Jan Wit, Liedboek 531)*

Geachte lezers van *Tijdschrift voor Verkondiging – digitaal*,

Aan het begin van de nieuwe jaargang, de zevenentachtigste, wens ik u, namens de redactie, een zalig en gezegend 2015 toe. Na zesentachtig jaar in gedrukte vorm verschenen te zijn, gaat *Tijdschrift voor Verkondiging* vanaf 1 januari 2015 digitaal en bestaan er geen abonnees meer, maar uitsluitend nog gebruikers/lezers. Iedereen kan de bijdragen uit ons tijdschrift gratis downloaden of uitprinten.

De besturen van de Nederlandse en de Vlaamse Minderbroeders Franciscanen maken dit mogelijk en hopen ‘met dit besluit nog lange tijd onze diensten te kunnen blijven aanbieden voor een eigentijdse verkondiging en daarmee een eigen franciscaanse bijdrage te leveren aan de kerk in met name Nederland en Vlaanderen.’

De opzet van ons oecumenisch tijdschrift blijft dezelfde: exegetische inleidingen, preekvoorbeelden en bijzondere bijdragen voor de zon- en feestdagen van het kerkelijk jaar.

Elke maand wordt de website bij de tijd gebracht, zodat de bijdragen steeds ruim één maand voor de desbetreffende zon- en feestdagen beschikbaar zullen zijn. De website wordt ondersteund met een nieuwsbrief, met reminders van deze verversingen en eventueel ander nieuws. Wie graag deze nieuwsbrief ontvangt kan zijn/haar e-mailadres opgeven bijbij: aanmelden voor updates (de knop helemaal bovenaan). De themanummers (*specials*) komen niet op de website, maar zijn via de boekhandel verkrijgbaar. Eind 2014 verscheen in deze serie: Henk Janssen en Klaas Touwen (red.), *Paulus zelf. De zeven ‘echte’ brieven. Exegese en preken*, Skandalon Vught 2014, 106 blz. (€ 14,50).

Op de eerste zondag van de Advent (30 november 2014) is dit B-jaar liturgisch al begonnen. Dit liturgisch jaar gaan wij aan de hand van Thora, Profeten en Geschriften vooral in de leer bij de evangelist Marcus, die sterk benadrukt, dat de Mensenzoon niet is gekomen om gediend te worden, maar om te dienen (10,45; 11,13.31; 15,41), zodat mensen terecht komen, tot hun recht komen. De *diaken* Jezus nodigt zijn leerlingen – ons – uit om in dienstbaarheid recht te doen aan de ander. ‘...alle broeders moeten door hun daden preken!’ (Franciscus).

De redactie hoopt ook dit jaar weer met exegetische inleidingen, preekvoorbeelden, homiletische hulplijnen en bijzondere bijdragen, aan u, pastores, predikanten en leden van liturgische werkgroepen, een vreugdevolle dienst te bewijzen bij de voorbereiding op en de verkondiging van Gods blijde boodschap.

Alle medewerk(st)ers dank ik bij voorbaat voor hun bijdragen. Suggesties ter verbetering van *Tijdschrift voor verkondiging* zijn van harte welkom.

Nu ons tijdschrift digitaal is gegaan, is er een einde gekomen aan de zorg voor de Abonnementen & Administratie. Ik dank de zusters Clarissen van *De Bron* te Nijmegen en met name zuster Marianne van Haastrecht OSC, zeer hartelijke voor hun bijdrage – gedurende vele jaren – aan het verschijnen van *TvV*.

De redactie hoopt dat velen van onze website gebruik gaan maken. De exegetische inleidingen zijn ook zeer geschikt om te gebruiken in bijbelgroepen en leerhuizen. De redactie wenst u een vruchtbaar gebruik van ons tijdschrift toe in uw dienst van de verkondiging van de Schrift tot zegen van mensen.

Vrede en alle goeds!

Henk Janssen OFM, hoofdredacteur

Vrijwillige bijdragen zijn welkom op NL52 ABNA 0416 2441 81
t.n.v. de Nederlandse Provincie v.d. Orde der Minderbroeders Utrecht, o.v.v. *TvV*.

1 januari 2015
H. Maria, Moeder van God

Lezingen: Num. 6,22-27; Ps. 67; Gal. 4,4-7; Luc. 2,16-21 (B-jaar)

Inleiding: Een gezegend leven

Numeri 6,22-27 – Priesterlijke zegen: literaire plek, herkomst en blijvende functie

Het bijbelboek Numeri weerspiegelt de priestertheologie, zoals die na de terugkeer uit de Babylonische ballingschap vorm heeft gekregen. De woorden die door Mozes in de woestijn zouden zijn opgeschreven, worden tot een blauwdruk voor het leven na de terugkeer uit Babel. In en om Jeruzalem was in de Perzische periode de vraag acuut: ‘Hoe moeten we cultus en leven vormgeven na de vernederende ervaringen aan Babels stromen?’

In de Hebreeuwse canon heet Numeri *b^emidbar*, ‘in de woestijn’. Die naam duidt op de locatie waarin de tradities zijn geplaatst en spreekt indirect de hoop uit dat Israël na de terugkeer niet opnieuw ‘als in de woestijn’ zal zijn. Het volk kan die ellende vermijden door trouw aan God. De Griekse en Latijnse benamingen wijzen op ‘getallen’. Na een viertal hoofdstukken vol tellingen en getallen biedt Numeri 5–6 een reflectie op het thema van Gods ondoorgrondelijke aanwezigheid. De instructie aan Mozes over het geven van de zegen is de afsluiting van dit gedeelte. De priesterzegen is dus allereerst te zien als een signaal van Gods ondoorgrondelijke aanwezigheid.

De gewoonte om het volk aan het einde van een ritueel te zegenen is waarschijnlijk zeer oud in Israël. Uit teksten als 2 Samuel 6,18 en 1 Koningen 8,14 blijkt dat er tradities waren waarin ook koningen het volk konden zegenen. Eerst in latere teksten is het geven van de zegen een priesterlijk voorrecht geworden. Dat blijkt duidelijk uit Deuteronomium 10,8: ‘In die tijd wees JHWH de stam Levi aan om de ark van het verbond met JHWH te dragen, om voor hem dienst te doen en in zijn naam de zegen uit te spreken. Zo is het tot op de dag van vandaag.’ De priesters hebben dus een duidelijke taak gekregen. Met de bepaling ‘tot op de dag van vandaag’ wordt bedoeld op de tijd waarin het bijbelboek Deuteronomium is geschreven, een jaar of vijftig voor de Babylonische ballingschap (zie ook Deut. 21,5; Lev. 9,22). De tekst uit Numeri 6 heeft mogelijk diepe wortels in de godsdienstige tradities van oud-Israël. Hoe diep die wortels reiken is niet meer na te gaan.

Bij opgravingen in Ketef Hinnom – nabij Jeruzalem – zijn in een graf zilveren amuletten gevonden die afkomstig zijn uit de zevende eeuw vChr. Daarop staan oud-Hebreeuwse teksten, zoals gedeelten van Deuteronomium 7,9 en Psalm 121, maar ook de priesterlijke zegen. Uit de archeologische context van een graf kan worden afgeleid, dat aan de zegen een beschermende waarde werd toegekend op de grens van het leven. Ook laat deze vondst zien, dat de priesterlijke zegen geworteld was in het volksgeloof. Dat alles versterkt de veronderstelling dat de tekst over de priesterlijke zegen relatief oud is.

Zowel in het jodendom als in het christendom speelt de priesterlijke zegen tot op de dag van vandaag een rol in de eredienst. In het joodse volksgeloof komen tot op de dag van vandaag amuletten voor in de vorm van een hand met daarop de tekst van de priesterlijke zegen.

Priesterlijke zegen: compositie

De tekst van Numeri 6,22-27 heeft een heldere structuur. Het eerste vers vormt een enveloppe waarin de opdracht aan Mozes bevat is. Hier wordt God sprekend ingevoerd. De inhoud bestaat uit een tweetal oproepen (23 en 27). Met vers 23b is opnieuw een enveloppe verbonden, waarbinnen de tekst van de zegen is gegeven.

22 God spreekt tot Mozes

23a Opdracht tot de priesters te spreken

23b Opdracht om te zegenen

24-26 Inhoud van de zegen, bestaande uit drie keer twee zinnen

27 Samenvattende opdracht

In de binnenste enveloppe (24-26) bevindt zich een strak gecomponeerde zegenwens. De drie verzen bevatten elk twee cola. Anders gezegd, de inhoud van de zegen bestaat uit drie maal twee korte zinnestels, waarvan het gezegde in de iussivus – de Hebreeuwse versie van de aanvoegende wijs – staat. In elk zinnestel komen slechts twee participanten voor: een ‘hij’ en een ‘jij’. De ‘hij’ krijgt driemaal de naam van de God van Israël: JHWH. De identiteit van de ‘jij’ wordt binnen de zes zinnestels niet verduidelijkt. Uit de tekst op de enveloppe blijkt echter, dat de ‘jij’ naar een collectivum verwijst: ‘de kinderen van Israël’ (23).

De werkwoorden die in deze zes zinnestels worden gebruikt, komen allen uit hetzelfde semantische domein. Alle zes geven uiting aan de wens van een kwalitatief goede relatie tussen de ‘hij’ en de ‘jij’. Alle zes geven aan dat de ‘hij’ voor deze kwaliteit zal zorgen, dan wel haar waarborgen.

Zes werkwoorden

Het eerste werkwoord ‘zegenen’, Hebreeuws *bārak*, is te zien als het sleutelwoord van deze passage. Het werkwoord heeft een breed betekenispalet. Een gezegend leven is een leven dat uitstijgt boven de grauwheid. Zegenen is het overbrengen van een onzichtbare kracht waardoor aan de ontvanger welzijn, geluk en levensvreugde worden geschonken. De zegen kan zich echter ook uiten in een toenemende vruchtbaarheid – zowel in het familieverband als in de landbouw. De zegen is tevens een zaak die ontvanger dient te delen met anderen. Zij omvat dus ook een oproep tot solidariteit.

Het tweede werkwoord ‘behoeden’, Hebreeuws *šāmar*, betekent onder meer ‘beschermen; bewaren’. In het Oude Testament komt het in twee constructies voor. In een groot aantal plaatsen zijn mensen het onderwerp van de handeling. Dan worden zij opgeroepen om Gods geboden te ‘onderhouden’, anders gezegd om een antwoord te geven op het woord van God door middel van een leven in verantwoordelijkheid. Het werkwoord kan ook gebruikt worden voor het hoeden van het vee (Gen. 30,31) of het zorgzaam bewerken van de tuin in Eden (Gen. 2,15). In de andere constructie is de mens het lijdend voorwerp en God het onderwerp van de zin. Dan is het God die een grote zorg uitoefent over het leven van mensen. Op onnavolgbare wijze waakt God over het leven van volk en enkeling.

Het derde zinnestel bevat een complexe constructie. ‘Zijn aangezicht doen lichten’, Hebreeuws *’ūr pānāw ’elēkā*, bevat de Hifil van het werkwoord *’ūr*, ‘lichten’. De causativus duidt er dan op dat God zijn aangezicht een grote glans van licht zal geven. ‘Aangezicht’, Hebreeuws *pānīm*, is een lichaamsmetafoor. Net zoals de ‘hand’, of de ‘stem’ duidt het woord op een specifiek aspect van God. ‘Aangezicht’ duidt op een zo direct mogelijk contact tussen persoon en persoon, zoals in onze uitdrukking ‘iemand recht in de ogen kijken’. In het derde zinnestel gaat het derhalve om de ontmoeting tussen God en mens. In die ontmoeting zal God zijn welgezinde betrokkenheid op de mens laten zien.

Met het vierde werkwoord ‘genadig zijn’, Hebreeuws *hānan*, wordt nadruk gelegd op Gods ontferming. ‘Genade’ wijst hier niet op de vergeving van schuld, maar op Gods bewogen betrokkenheid op de breuken in het mensenbestaan. Anders gezegd, God wil als geheim aanwezig zijn op de momenten dat het bestaan van de mens door machten en krachten wordt bedreigd.

De twee laatste zinnestels hebben beide een complexe constructie. De vijfde zin ‘zijn aangezicht opheffen over’, Hebreeuws *nāsa’ ’et pānīm ’el*, drukt een doelgerichte

persoonlijke aandacht uit. Daar zitten twee kanten aan: een element van vergeving en een element van betrokkenheid. Het eerste element hangt samen met een aspect van de oud-oosterse rechtspraak. Wanneer tegen een enkeling een aanklacht liep en deze vond die ongegrond, dan kon hij in beroep gaan bij de vorst. De vorst hoorde de zaak aan en sprak recht. Dat deed hij of door zijn hand op te heffen of door zijn hoofd op tillen. Beide gebaren staan symbolisch voor vrijspraak. Bij het tweede element hoort de parallelle uitdrukking ‘zijn ogen opslaan naar’. Deze uitdrukking wordt in het Oude Testament gebruikt voor de gebedshouding en de daar uit sprekende verwachting. In de priesterlijke zegen wordt dan de communicatierichting omgedraaid. Nu is het God die zich toewendt naar de mens.

Het zesde zinnetje is enigszins uniek. De uitdrukking ‘vrede geven’ wordt in het Hebreeuws verwoord met *śim śālôm*, letterlijk: ‘vrede leggen; plaatsen; bepalen’. Een vorm van het gebruikelijke werkwoord *nātan*, ‘geven’, ontbreekt. De woordcombinatie *śim śālôm* komt alleen hier in het Oude Testament voor. Het werkwoord *śim* wordt elders gecombineerd met woorden uit de sfeer van de rechtsregel en de sociale code en heeft de betekenis ‘bepalen; vaststellen’. In de priesterlijke zegen kan *śim* het beste worden vertaald met ‘stichten’: God sticht voor de mensen ‘vrede’, zie ook H. Jagersma, *Numeri 1* (POT), Nijkerk 1983, 128. Een vertaling met ‘vrede’ reduceert de brede betekenis van het Hebreeuwse naamwoord *śālôm* tot een situatie zonder oorlogsgeweld. Het woord duidt namelijk op een situatie waarin de mens floreert in een onbedreigd bestaan. *śālôm* veronderstelt een wereld van heelheid, waar recht en gerechtigheid hoog worden gehouden, waar welzijn heerst en niemand wordt opgeschrikt.

Vormgeving identiteit

Na de ballingschap werd de vraag acuut: ‘Hoe moeten we cultus en leven vormgeven na de vernederende ervaringen aan Babels stromen?’ In het lange antwoord van het Bijbelboek Numeri speelt de priesterlijke zegen een rol daarin. Het is niet zo dat de tekst van de zegen een aantal concrete aanwijzingen bevat voor het handelen van de gemeenschap. De tekst is eerder als een ruimtescheppend fundament te zien. Waar God zijn zegen geeft, ontstaat in het leven ruimte en perspectief om een nieuwe gemeenschap te vormen. De zegen is een voorwaarde voor het bestaan.

Drie niveaus van religie

Oud-Israël was een niet geseclariseerde cultuur. In een dergelijke cultuur worden godsdienst en godsdienstigheid aangetroffen op drie niveaus: (1) op het niveau van de staat en de centrale tempel; (2) op het niveau van de clan of het dorp; (3) op het niveau van het huiselijke leven. Hoewel er altijd samenhang is tussen de vormen van religie op de verschillende niveaus, heeft elk niveau zijn eigen kenmerken. Ik zal ze hier ook niet uitvoerig bespreken. De drie niveaus zijn ook verbonden met drie dimensies van bedreiging van het gezegende bestaan: (1) oorlog; (2) een haperende agrarische cyclus; (3) geboorte, ziekte, dood. Tussen deze drie dimensies is er uiteraard ook enige overlap.

Uit de bespreking van het woordveld van de priesterlijke zegen in Numeri 6 blijkt dat de inhoud van deze zegen vooral verbonden is met de niveaus (2) en (3). De zegen en de bescherming zijn vooral gericht op de ongebrokenheid van het leven binnen de extended-family en uit zich in een ongebroken agrarische cyclus. Het is daarom mijn veronderstelling dat de priesterlijke zegen zijn oorsprong heeft in het religieuze leven van de steden en dorpen in Juda en Israël en pas later is opgenomen in de liturgie van de centrale tempel. Dit ‘later’ is dan te verbinden met de hervorming onder Josia (2 Kon. 23). Daarbij werden de lokale heiligdommen ‘afgeschafte’ en werd de cultus in Jeruzalem gecentreerd. De oorspronkelijke setting van de priesterlijke zegen werkt echter nog na in de boven reeds genoemde Joodse amuletten.

Galaten 4,4-7

Zie Paulus zelf, blz. 31-36

Lucas 2,16-21 – besnijdenis van Jezus

Lucas is het enige evangelie dat de besnijdenis van Jezus vermeldt (Luc. 2,21). Volgens goed Joods gebruik wordt Jezus een week na zijn geboorte besneden en daarbij wordt ook zijn naam bekend gemaakt. Deze korte mededeling onderstreept de traditionele vroomheid van Jozef en Maria en laat tegelijkertijd zien dat Lucas de Jezus-beweging zag als in continuïteit met het jodendom. Door de besnijdenis kwam Jezus formeel onder de beschermende zegen van God.

De besnijdenis is een oud initiatieritueel met diepe wortels in de geschiedenis van het Midden-Oosten. Oorspronkelijk zal de besnijdenis van jongetjes een medisch-hygiënische reden hebben gehad. Zowel in het Oude Testament als in het jodendom wordt de besnijdenis gezien als een teken van het verbond van God met Israël.

Literatuur

Een belangrijke en zeer gedegen studie over het Bijbelse concept van ‘zegen’ is geschreven door Martin Leuenberger, *Segen und Segentheologien im alten Israel: Untersuchungen zu ihren religions- und theologiegeschichtlichen Konstellationen und Transformationen* (AThANT 90), Zürich: Theologischer Verlag, 2008.

Een recente studie over de besnijdenis van Jezus is Andrew S. Jacobs, *Christ Circumcised: A Study in Early Christian History and Difference*, Philadelphia 2012.

Preekvoorbeeld

Het nieuwe jaar is één dag jong. Vandaag is het een dag om elkaar te zegenen en om ons te stellen onder de hoede van de Levende.

Wat heeft u gedaan met de kerstkaarten vol goede wensen die u deze dagen ontving? Hebt u ze aan een lintje opgehangen in uw kamer? Gaat u ze ook opruimen na Driekoningen? De meeste kaartjes gooi ik dan weg. Maar er zijn kaartjes die ik opzij leg om te bewaren. Soms om de afzender niet te vergeten of omdat er wensen op staan die me getroffen hebben. Doet u dat ook?

Dan lijken we op Maria die de woorden, die ze over haar zoontje gehoord had in haar hart bewaarde en erover bleef nadenken.

Wensen houdt verband met zegenen. Wie een zegen uitsprekt, drukt daarin zijn wensen uit. In het boek Numeri lezen we de zegen die de joodse priesters gebruikten. Het is een wens! Maar een wens met een kracht die werkt en die helpt. Onze gewoonte om aan het eind van de viering om Gods zegen te vragen, werd al in het oude Israël toegepast. Deze zegen heeft diepe wortels in de joodse godsdienstige traditie. In de gezinnen werd hij uitgesproken om zegen te vragen over het dagelijkse leven. Later werd hij vooral door de priesters gebruikt in de tempel. Maar je hoeft dus geen gewijde persoon te zijn om iemand te zegenen. Ouders zegenen soms hun kinderen voor het slapen gaan met een kruisteken op het voorhoofd. Hiermee wensen ze dat Gods zegen op het kind mag blijven rusten. Waar wij elkaar tot zegen willen zijn, halen we de beste krachten in elkaar naar boven.

Als we bidden vragen we soms niet alleen om Gods zegen, maar we zegenen God ook! Zegenen in het Latijn betekent letterlijk ‘goed spreken’ = *bene dicere*. Dus als we God zegenen, dan spreken we goed over God, dan prijzen we zijn Naam.

Zegenen is met zachte kracht en schroomvolle woorden elkaar iets goeds toezeggen. Zoals de kerstwensen die we ontvingen woorden zijn om in je hart te bewaren.

We mogen vandaag in dit nieuwe jaar elkaar zegenen met de oude joodse zegenwens. Een wens die ruimte schept voor een nieuw begin van vertrouwen en samenleven.

De tweede regel zegt: Moge de Heer de glans van zijn gelaat over u spreiden. Een vertaling zingt: De Levende doe zijn aangezicht over u lichten. Wat betekent dit?

'Lichten' betekent dat God zijn aangezicht een grote glans van licht zal geven. Die glans van Gods gelaat maakt voor ons leven en liefde mogelijk. 'Door uw licht zien wij het licht' zingt Psalm 36.

'Aangezicht' duidt er ook op dat God ons recht in de ogen kijkt en zo ons leven verlicht. Dat voelde ik een keer in het winkelcentrum. Daar ontmoette ik een van de verstandelijk gehandicapte jongeren die in een huis in mijn wijk wonen. Ze kennen me van de kerk en van bezoek. Ik groette hem. Zijn gezicht lichtte op in een brede glimlach. We spraken wat. Bij het afscheid zei hij tegen me: 'Moge Gods zegen met jou zijn!' Ik was ontroerd, zo kan Gods zegen ons dus onverwacht toevallen.

Een jonge vrouw vertelde eens aan een pastor dat ze moeite had met de zegenspreuk van vandaag. Waar is God dan? Ik merk niets. God doet niets. De pastor wees omhoog naar de zon. 'God is als de zon. Ook de zon zegt niets en doet niets. Maar niemand zou zonder de zon kunnen leven.' De jonge vrouw keek niet omhoog maar naar de grond, zij wees op de donkere schaduwplekken die overal te zien waren. 'Waar de zon schijnt, zijn ook schaduwen,' zei ze. De pastor zei: 'Jij hebt gelijk, maar als je jezelf naar de zon gericht houdt, zullen de schaduwen achter je vallen.'

Van deze vrouw leren we dat licht en donker bij elkaar horen. We kunnen het licht van God alleen maar ervaren, als we ons van onze kwetsbaarheid en de donkere kanten in onszelf bewust zijn. En juist zo in onze donkerheid kunnen we ervaren dat het licht van Gods gelaat ons de weg wijst en ons leven weer licht maakt.

Van ouderen onder ons kunnen we leren dat ze steeds minder dingen belangrijk gaan vinden, alles gaat voorbij. Wat overblijft is de liefde. Liefde blijft liefde en liefde wordt licht. Licht dat ons niet in de kou laat staan.

Ten slotte hoorden we vandaag in het evangelie dat het kind dat in een groot licht te Betlehem geboren is een naam krijgt. *Jezus*, dat betekent: 'God redt'. Maar dat redden gebeurt net zoals alle zegen van God gebeurt. Door de liefde tussen mensen en doordat we elkaar het licht in de ogen gunnen. Zo deed Jezus dat voor. Zo schijnt door Jezus het licht van God tot in onze tijd. Het nodigt ons uit om elkaars leven te verlichten en elkaar tot zegen te zijn. De Barmhartige zal ons zegenen wanneer we elkaar behoeden en bijstaan. Zo zal de Eeuwige de liefde en trouw zegenen die ons mensen samenbindt.

prof. dr. Bob Becking, *inleiding*
drs. Paulus van Mansfeld, *preekvoorbeeld*

4 januari 2015 Openbaring des Heren

Lezingen: Jes. 60,1-6; Ps. 72; Ef. 3,2-3a.5-6; Mat. 2,1-12 (B-jaar)

Inleiding

Verschillende lezingen van vandaag maken duidelijk dat we de alom ingeburgerde benaming ‘Driekoningen’ echt niet moeten gebruiken voor deze zondag. Het draait in menige lezing weliswaar in hoge mate om de notie ‘koning’ en ‘koningen’, maar met een totaal andere invulling dan de figuren die we vandaag pas officieel aan de kerststal mogen toevoegen. Een ander cruciaal thema dat als een rode draad met alle teksten is verweven betreft ‘de volken’.

Jesaja 60,1-6

De tekst uit Jesaja 60 heeft iets intrigerends. Want wie wordt er nu eigenlijk toegesproken? In de oorspronkelijke Hebreeuwse tekst blijft dat tamelijk lang verborgen. Het antwoord op die vraag wordt namelijk pas onthuld aan het slot van vers 14: ‘Ze noemen jou “Stad van JHWH”, “Sion van de Heilige van Israël”’. De Aramese vertaling (Targum), de Griekse vertaling (Septuaginta) en een enkel Latijns handschrift konden zich niet inhouden en hebben, net als het Lectionarium, onmiddellijk aan het begin van het eerste vers de naam ‘Jeruzalem’ ingevoegd, waardoor een groot deel van de poëtische spanningsboog van meet af aan helaas teniet wordt gedaan.

In een werkelijk prachtig taalspel wordt in de eerste drie verzen het decor uitgelijnd. Dat gebeurt met behulp van een zogeheten *inclusio*. De in negatieve bewoordingen gestelde beschrijving ‘want zie, duisternis bedekt de aarde / donkerte de naties’ (v. 2a) – een duidelijke metafoor voor de afwezigheid van God – wordt omlijst door twee positieve vergezichten, waarvan de belangrijkste termen elkaars exacte echo vormen: ‘licht’, ‘heerlijkheid’, ‘JHWH’, ‘opgaan over’. Het lectionarium spreekt van ‘de Zon’ (met hoofdletter), maar dat woord staat nergens in de Hebreeuwse tekst, zelfs niet in de oude Griekse of Latijnse vertalingen.

Degene die wordt toegesproken is dus niet zelf de bron van het licht, maar ontvangt dat van boven: ‘Zijn heerlijkheid zal boven jou te zien zijn’ (v. 2b). Maar zodra er van een derde partij sprake is (‘volken’, ‘koningen’, v. 3) heeft JHWH zich teruggetrokken en is de toegesprokene degene die – letterlijk en figuurlijk – het middelpunt vormt van een immense toeloop. Geen wonder dat in Apokalyps 21,23-26 verschillende aanhalingen en toespelingen op Jesaja 60 zijn verwerkt.

In het onmiddellijke vervolg van de Jesajapassage (v. 4) zit een ongekennde verrassing verborgen. Het blijkt namelijk dat die volken en koningen de zonen en dochters komen terugbrengen. Hier vinden we ontegenzeggelijk hetzelfde beeld als in Jes. 49,22 – ‘Ze nemen je zonen op hun arm / ze dragen je dochters op hun schouders’. Het gaat dus om het terugbrengen van ballingen. Dat deze eerdere Jesajatekst inderdaad moet worden meegenomen, blijkt ook uit het gegeven dat de woorden ‘Open je ogen, kijk om je heen: ze stromen in drommen naar je toe’ (v. 4) volkomen identiek is aan Jesaja 49,18. En daar mag nog bij worden opgeteld dat de combinatie ‘je zonen’ // ‘je dochters’ in het grote complex van Jesaja 40–66 alleen op deze twee plaatsen wordt aangetroffen.

Psalm 72

Psalm 72 behoort tot de groep van elf koningspsalmen, een genre dat heel sterk beïnvloed is door de uitgesproken koningstheologie die in Egypte en Assyrië werd aangehangen. Zoals altijd met literaire vormen die het Oude Israël ontleende aan omringende culturen, werden ze

niet klakkeloos overgenomen, maar heel bewust omgevormd met het oog op de eigen situatie, waarbij vooral de rol van JHWH als belangrijk nieuw element werd benadrukt. Psalm 72 is een prachtig gebed tot God om de condities voor de koning zodanig te laten zijn dat hij zijn primaire taken optimaal kan uitoefenen: rechtvaardig besturen, de zwakke bijstaan, de arme helpen, de onderdrukker neerslaan. Wanneer de koning op die manier zijn ambt uitoefent, wordt hij ook het toonbeeld, het rolmodel voor iedereen. Zo'n koning zal ook heersen over koningen van elders, voor wie het rijke Seba en Tarsis (zie Jes. 60,6 en 60,9) model staan.

Omdat het afsluitende vers van Psalm 72 meldt dat 'hier de gebeden van David eindigen' (v. 20), moet het opschrift boven de psalm anders worden vertaald dan traditioneel het geval is. De gebruikelijke vertaling 'Van Salomo' is namelijk onmogelijk. Ten eerste omdat Psalm 72 de afsluiting vormt van een groep psalmen (Ps. 51–72) die allemaal in de mond van David zijn gelegd. Het opschrift 'Van Salomo' is bovendien in tegenspraak met het slotvers van de psalm zelf, die dit gebed tot God immers aan David toedicht; om het dan 'van Salomo' te laten zijn is in feite onmogelijk. Het meest voor de hand liggende opschrift voor Psalm 72 is daarom: 'Voor Salomo'. David bidt tot God dat zijn zoon een voorbeeldig koning mag zijn, een voorstelling die in de latere Bijbelse traditie tot ongekende bloei is gekomen.

Efeziërs 3,2-3a.5-6

Het gedeelte uit de brief aan de Efeziërs dat vandaag in enigszins verknipte vorm – Paulus' gevangenschap ter wille van de heidenen is helaas weggelaten – wordt voorgelezen is het vervolg op het centrale hartstuk van de brief (Ef. 2,11-22) waarin de apostel uiteenzet dat de scheidsmuur tussen joden en heidenen ('onbesnedenen') door het bloed van Christus is neergehaald (v. 14). De lezing voor vandaag en het onmiddellijke vervolg erop kent tot driemaal toe het woord 'mysterie' (vv. 3.4.9) dat aan Paulus is geopenbaard (v. 3) en door de Geest aan de heiligen, zijn apostelen en profeten (v. 5).

De openbaring van mysteries is in het oude Griekenland (o.a. Eleusis), Perzië en Egypte omgeven met geheimzinnigheid. Degene die ingewijd wenste te worden in de rituelen van de mysteriegodsdiensten moest namelijk een eed van geheimhouding afleggen. Daarom is er ook zo weinig bekend over dit fenomeen. Inwijding bood uitzicht op een gelukkig leven in de onderwereld en op voortleven in een talrijk nageslacht. Wanneer Paulus dus de termen 'mysterie' en 'openbaren'/'onthullen' bezigt, doet hij iets dat in zijn tijd bij andere groeperingen uiterst ongewoon, ja zelfs absoluut verboden is.

De inhoud van het mysterie is dat de heidenen ten volle delen in de erfenis van Israël (v. 6). Dit aspect wordt in de Griekse tekst nog eens sterk benadrukt, doordat er in dit vers liefst drie termen worden gebruikt die zijn samengesteld met behulp van het voorzetsel *syn-* ('mede'/'samen'). Dat ze speciaal voor dit doel zijn gecreëerd kun je afleiden uit het gegeven dat die drie samenstellingen ('mede-erfgenaam', 'medelid' en 'mededeelgenoot') nergens in de Septuaginta of in het voorchristelijk Grieks te vinden zijn.

Matteüs 2,1-12

In de lezing uit Matteüs draait het om 'koning(en)', maar dat zijn nu juist *niet* de verhaalfiguren die bij ons 'de drie koningen' zijn gaan heten. De evangelist noemt ze consequent 'magiërs' en gebruikt voor hen noch de titel 'koningen', noch het getal 'drie'. Omdat de magiërs *drie geschenken* bij zich hebben ('goud, wierook en mirre', v. 11) wordt dat op een of andere manier altijd met drie personen geassocieerd. In de traditie van de Syrische kerk is sprake van twaalf magiërs!

Het is natuurlijk absoluut geen toeval dat Matteüs alleen hier in zijn evangelie Herodes de titel 'koning' geeft (2,1 en 2,3) en dat uitgerekend precies tussen deze beide vermeldingen sprake is van 'de pasgeboren koning der Joden'. De titel 'koning der Joden' zal tegen het einde van het evangelie ook weer klinken, dan uit de mond van Pilatus (27,11), bij de

bespottig door de soldaten (27,30) en als opschrift op het kruis (27,37), dus elke keer uit de mond van vreemden.

Niet alleen Herodes is geschrokken, maar ook 'heel Jeruzalem'. Zeer veelzeggend is dat Herodes vervolgens alle hogepriesters en schriftgeleerden van het volk de vraag voorlegt waar 'de Messias' geboren zou worden. Opvallend genoeg gebruikt Herodes daarbij niet de term 'koning', maar dicht de evangelist hem het politiek, theologisch en eschatologisch geladen begrip 'Messias' (*ho christos*) toe waarmee de lezers al in de genealogische inleiding van het evangelie vertrouwd zijn gemaakt: 'Jezus die de Christus wordt genoemd' (1,16); 'van de ballingschap tot de Christus' (1,17).

Vreemdelingen uit het oosten zijn dus de reden dat de leiders van het Joodse volk de Schrift gaan raadplegen en met een antwoord komen dat een mengcitaat is van Micha 5,1.3 en 2 Samuel 5,2. Op deze wijze kunnen zowel Betlehem als David geprononceerd in beeld worden gebracht.

Preekvoorbeeld

Waar blijven we?

Ja, waar blijven we?

Als iemand nu ging kijken

waar we bleven als we gingen...

Het Jeruzalem in de dagen van Jesaja lag in puin.

De stadsmuren neergehaald

en de tempel verwoest.

Een desolate stad waar de straatarme,

achtergebleven bevolking met moeite

zijn hoofd boven water wist te houden.

Verdrietige mensen ook,

want verwanten en vrienden waren weggevoerd in de vreemde,

ver weg in ballingschap.

Jeruzalem voelt zich troosteloos en verweesd.

En dan klinkt er een stem vol hoop en vastberadenheid:

'Sta op Jeruzalem, sta op.

Want je licht is gekomen

en iedereen stroomt naar jou toe.

Zie je het al? Hef je ogen op!

Je vergist je niet.

Kom in beweging, heet hen welkom.

Maak je hart wijd...'

Begin januari. Het is koud,

de natuur lijkt dood.

De luchten grijs en loodzwaar.

Geen tijd waarin je je super vrolijk voelt.

In de winter lijkt het moeilijker

om je optimisme te behouden.

Soms voel je je net als Jeruzalem.

Moe, zonder hoop.

Geen zin. Geen moed.
Wat troosteloos en mismoedig.
Het verdriet dat u en ik meedragen in ons leven,
lijkt in de winter soms zwaar en zonder uitzicht.
En we denken misschien bij onszelf:
'Waar blijven we?'

En dan klinkt vandaag een stem
vol hoop en vastberadenheid:
'Sta op! Want je licht is gekomen,
en licht voor alle volkeren, voor iedereen.
Voor mij en voor U.
Sta op!'

De wijzen uit het oosten
hebben hun ogen opgeheven
en een nieuw licht gezien.
Ze zijn niet blijven zitten waar ze waren,
maar opgestaan
en in beweging gekomen.
Zij wilden weten
waar ze bleven als ze gingen.
Dus gingen ze.
Op weg met hun hele hebben en houden
om te zien waar dit licht,
dit hoopvolle teken aan de hemel, op wees.
De woorden van de psalm van vandaag verwoorden het:
Een nieuwe koning,
een verandering ten goede.
En het land draagt schoven van vrede,
de dauw van gerechtigheid
daalt neer op de velden.
Een nieuwe koning geboren,
die bereikbaar is voor kleine mensen
een koning die rechtvaardigheid
in zijn vaandel zal hebben staan
en de verdrukten rechttop zal laten gaan.
Naar zo'n koning gaan de wijzen op weg.

Ze volgen de ster, het teken aan de hemel
en komen in Jeruzalem aan.
Daar ontmoeten ze de koning van de Joden: Herodes.
Terwijl hij haarfijn te weten komt,
waar de nieuwe koning te vinden zal zijn,
blijft hij zitten waar hij zit.
Hij verroert zich niet.
Komt niet in beweging.
Gaat niet met de drie wijzen
mee naar Betlehem.
Hij heft zijn ogen niet ten hemel.

Hij ziet het licht dan ook niet.
Herodes blijft liever in duisternis gehuld.

Maar de wijzen,
die opnieuw op weg gaan, verheugen zich.
Zij zien opnieuw de ster.
En vinden Jezus,
die zelfs al de Christus wordt genoemd
in ons verhaal van vandaag,
in de stad van David.
Jezus is nog een baby, pas geboren.
Maar hij vertegenwoordigt het Licht
dat uit de hemel is neergedaald al ten volle.
De wijzen verwijzen er naar met hun geschenken:
goud, wierook en mirre,
vorstelijke geschenken, een koning
– gezonden van Godswege – waardig.

En, staat er:
'ze gingen langs een andere weg terug.'
Een opmerkelijk zinnetje
dat echt niet alleen te maken heeft met het feit
dat ze koning Herodes liever niet weer willen tegenkomen.
Na hun ontmoeting met Jezus
is er iets in hen veranderd.
Ze kunnen niet meer op hun schreden terugkeren.
Ze slaan een andere, een nieuwe weg in.
Ze hebben geproefd van het visioen
van een rijk van vrede en gerechtigheid,
van het rijk Gods waar Jezus garant voor zal staan
als hij eenmaal is opgegroeid.
Ze willen bij deze koning
en bij zijn rijk horen.
Hun hart is geraakt.
Hun handen gaan geven
en hun voeten vinden een nieuwe koers.

De Oosterse kerken vieren vandaag het Kerstfeest.
Het feest van de openbaring des Heren.
Het feest dat God aan het licht is gekomen in Jezus.
De vraag die vandaag uit de lezingen opklinkt is eenvoudig.
Willen we het echt zien?
Willen wij echt zien wie Jezus is
en waar hij voor staat?
Wordt zijn levensprogramma het onze?
Luisteren we naar de hoopvolle stem van Jesaja,
dat vandaag ook voor mij
het Licht is opgegaan?
Laten we ons – samen met de drie wijzen –
echt raken, ten diepste?

Dat het ons wezenlijk verandert?
Staan wij op
en gaan we op weg
met dit licht in ons hart en onze ogen?
Vinden onze voeten
de weg naar het rijk van gerechtigheid en vrede?

Of blijven we zitten waar we zitten?

prof. dr. Panc C. Beentjes, *inleiding*
drs. Ellie T.M. Keller-Hoonhout, *preekvoorbeeld*

11 januari 2015

Doop van de Heer

Jes. 55,1-11; *Jes.* 12,2-6; 1 Joh. 5,1-9; Mar. 1,7-11

Inleiding

De tekst van de eerste lezing is een duidelijke opmaat naar de evangelielezing. De uitnodiging aan de ballingen in Babel om de ballingschap te verlaten voor de rijkdom van de wereld van het verbond met God, krijgt een meer algemene strekking, omdat Babel en de ballingschap in de eerste lezing niet expliciet genoemd worden. Daardoor is deze lezing ook toepasbaar op de situatie van Johannes en zijn oude wereld, en die van Jezus en zijn Messiaanse rijk.

En aldus zijn de eerste lezing en het evangelie een uitnodiging aan ons, gelovigen van de 21ste eeuw, om de eigen vertrouwde, maar onverzadigbare wereld te verlaten en te kiezen voor de overvloed van Gods wereld en van zijn geliefde Zoon, de Messias.

Jesaja 55,1-11

De tekst is afkomstig uit de zogenaamde Deutero-Jesaja en valt ongeveer te dateren tegen het einde van de ballingschap van het Joodse volk in Babel, 550-540 vChr. Tegen deze achtergrond roept de profeet zijn gehoor op om die ballingschap te verlaten en (opnieuw) het eeuwige verbond met de Heer aan te gaan.

We kunnen de perikoop verdelen in de verzen 1-3a; 3b-5; 6-7; 8-9 en 10-11. Met een aansprekende, ja wervende tekst, vers 1-3a, roept de profeet de ballingen in Babylon op om uit te trekken naar de plaats van overvloed. En daarmee de eigen wereld van de ballingschap achter zich te laten.

Hij gebruikt hiervoor beelden uit het alledaagse leven, waar gebrek aan water, voedsel, wijn en melk heel duidelijk invoelbaar zijn, evenals het contrastbeeld van overvloed aan deze levensbehoeften. Al sprekende roept de profeet twee werelden op: een wereld waarin de dorst nooit gelest wordt en waar men geld nodig blijft hebben voor goederen die nooit bevredigen. En een nieuwe wereld waar overvloed zal zijn aan uitgelezen spijs. Deze rijkdom betreft het ware leven voor de ziel. Voorwaarde om die te ontvangen is wel, dat men luistert naar het woord van God en zich verbindt aan dit eeuwige verbond met God.

Vers 3b-5. Het is een verbond dat hij al aan David heeft gezworen. Nadat Jeruzalem vernietigd is, nadat het volk in ballingschap is weggevoerd, verwijst de profeet naar David en pakt hij de lijn van David weer op. Hiermee werkt hij het thema van Gods trouw en het eeuwige verbond uit. Zoals God trouw was jegens zijn volk, wat bleek uit de indruk die het volk maakte op andere volkeren tijdens het koningschap van David, zo zal God zijn volk opnieuw leiden en daarmee indruk maken op andere, onbekende volkeren, op de hele wereld, en die uitnodigen tot dit verbond. En zij zullen daar gehoor aan geven.

Vers 6-7. In vers 6 wordt iedereen heel direct uitgenodigd de Heer te zoeken. Hij is dichtbij. Vers 7 licht dit toe met te zeggen, dat dit gebeurt wanneer men de weg van de goddeloze verlaat en wanneer boosdoeners hun slechte gedachten opzij zetten. Dan kan men terugkeren naar God, die zich royaal zal ontfermen over ieder die deze stap zet.

Vers 8-9. Hier ontvouwt de profeet in een chiastische vergelijking (a-b-b-a) het enorme verschil tussen Gods gedachten en wegen en die van de mens, onderstreept door ‘– godsspraak van de Heer –’. Gods wereld steekt mijlenver uit boven de gewone wereld. God is machtiger en kan bewerkstelligen wat de mens niet eens durft of kan bedenken in de ballingschap. Er is alle reden daar vertrouwen in te hebben.

De verzen 10-11 bieden een tweede vergelijking tussen de vruchtbare regen en sneeuw en het woord van God om daarmee de verzen 8-9 te onderbouwen en uit te werken. Zoals regen en sneeuw de aarde doordrenken en vruchtbaar maken, zo zal ook Gods woord dit doen bij de mensen. Het zal bewerken wat God behaagt en Gods heilsplan uitvoeren waartoe God het heeft gestuurd. En daarmee biedt het ook een nadere invulling van vers 2. Dit woord van God zal vruchtbaar zijn en zal de honger van de ziel volledig stillen.

Marcus 1,7-11

Na de vieringen van het feest van Jezus' geboorte en van zijn openbaring aan de drie wijzen volgt nu een aankondiging van Jezus optreden door Johannes de Doper.

De tekst van de evangeliëlezing op deze zondag is een korte passage uit de inleiding van het evangelie, Marcus 1,1-13. Ons fragment is zo kort dat in de tekst van het missaal direct verduidelijkt wordt wie er aan het woord is: 'In die tijd predikte Johannes...' In de Griekse grondtekst staat zijn naam hier in vers 7 niet vermeld.

De samenstellers van de lezingen voor deze zondag hebben blijkbaar alleen de kern uit de inleiding van het Marcusevangelie willen nemen, terwijl ze verder een groot deel van dit verhaal over Johannes de Doper en Jezus bij de hoorders of lezers als bekend veronderstellen. Zie ook Johannes 1,29-34. Het is belangrijk om hier ook de eerste verzen van het Marcusevangelie in gedachten te houden: 'Begin van het evangelie van Jezus Christus, de Zoon van God, zoals geschreven is in de profeten...' Het optreden van Jezus die de Gezalfde wordt genoemd en Zoon van God, wordt door Marcus als het ware verankerd in de profeten van het Oude Testament.

Onze tekst bestaat uit twee deelfragmenten: de verzen 7-8 en 9-11.

De verzen 7-8 kondigen heel algemeen, beknopt en zonder hem bij name te noemen, Jezus aan die veel sterker is dan Johannes en die niet met water zal dopen maar met de heilige Geest. Wanneer Johannes zichzelf met Jezus vergelijkt, is het verschil tussen hen zo groot, dat hij niet eens de eenvoudigste vorm van eerbied kan betuigen door zich te bukken om diens schoenriem los te maken. Er is naar de beleving van Johannes een bijna onmetelijke afstand tussen hem en Jezus. De rol van Johannes dient hier dus om alle aandacht op Jezus te vestigen.

Het bevreedt ons in eerste instantie enigszins, dat het eerste wat Marcus vervolgens beschrijft van Jezus' optreden zijn doop in de Jordaan is. En dat er verder in het hele evangelie van Marcus geen enkele tekst is waarin nog wordt vermeld dat Jezus doopte met (in) heilige Geest. Er wordt zelfs niet op gezinspeeld.

In het jodendom komt een dooprutueel voor van proselieten, dat is: van heidenen die overgaan tot het jodendom. Die doop is een reiniging die de dopeling aan zichzelf voltrekt. Wat betreft het gedoopt worden sloeg de vroegchristelijke kerk in navolging van Johannes de Dóper (daarom heet hij zo: om de doop die door zijn toedoen aan de dopeling voltrokken werd) een eigen weg in. Er zijn geen andere lijnen aan te wijzen tussen het dooprutueel van Johannes en het jodendom van die tijd.

Johannes doopte met water. Het gaat er daarbij om dat men een volledige onderdompeling in het water ondergaat als een teken van de ondergang of het einde van het oude leven, om daarna te beginnen met een heel nieuw leven.

Bij het dopen met of in heilige Geest kunnen we het beste de meest letterlijke betekenis van het woord *baptizein* aan houden: onderdompelen. Jezus zal zijn volgelingen dus onderdompelen met heilige Geest.

Met een duidelijk markeermoment wordt in de verzen 9-11 de komst van Jezus ingeleid: 'En het geschiedde...' Er staat iets bijzonders te gebeuren. Alle aandacht gaat naar Jezus. Nu naar zijn doop en naar zijn (toekomstig) optreden, dat vanuit de hemel bevestigd

wordt: zichtbaar door een duif en onderbouwd door een stem. Jezus gaat de weg van alle gelovigen. Hij komt uit Nazaret, Galilea, en verlaat daarmee zijn eigen ouderlijke en vertrouwde omgeving. In de Jordaan laat Jezus zich dopen door Johannes en legt daarmee het oude leven achter zich. Zoals eertijds het Joodse volk door de Jordaan het beloofde land in ging. En ook Abraham zijn vertrouwde omgeving verliet.

Dan ziet Jezus de hemel openbreken en komt de Geest als een duif op hem. Op deze wijze is Jezus zelf letterlijk de eerste die gedoopt of ondergedompeld wordt met de heilige Geest. Maar meer nog moeten we dit zien als een direct ingrijpen van God in het wereldgebeuren, waarbij hij Jezus machtigt tot zijn opdracht.

En opnieuw met een markerende zin gaat de tekst verder. Er klinkt een stem. Men weet dat het de stem van God (de Vader) is. Een stem die Jezus 'mijn geliefde zoon' noemt (vergelijk Ps. 2,7 over de Messias). En 'in wie Ik vreugde heb' (vergelijk het knechtslied bij Jes. 42,1). Met deze woorden wordt Jezus in het evangelie van Marcus aangekondigd en gepresenteerd als Messias én als knecht.

Preekvoorbeeld

Het maakt iedere keer weer indruk wanneer iemand zich op volwassen leeftijd laat dopen. Meestal is het een eindpunt van een lang proces van zoeken, verlangen en soms ook van twijfel of dit wel de goede weg is. Het is nogal een stap. In onze tijd helemaal. Of, zoals iemand het eens uitdrukte, het is zwemmen tegen de stroom in. Terwijl de kerken leegstromen, stappen zij er juist in. Er is een hele weg te gaan voor het zover is. De weg naar binnen, naar jezelf, naar de bron, het levende water, waar Jesaja over sprak, die te ontdekken en te laten stromen.

In eerste instantie is de doop een bevrijdingsgebeuren. Mensen trekken door het water, om niet langer slaaf te zijn. Bevrijding van afgoden, die hen tot slaaf maken. Gelovend in de levende God, die met hen mee zal trekken, door het overweldigende water van de dood heen, naar nieuw leven, naar beloofd land. Ze durven de droom aan, omdat diep in hun hart of ver boven hun verstand, iets, iemand een droom, een visioen gaande houdt, van toekomst, goede toekomst. Tegen de stroom van mensen in die dit maar raar vinden, die liever realistisch zijn. De droom werkt bevrijdend, maakt mensen creatief, scheppend. Het wordt een bron van leven.

Het evangelie van Marcus begint met de doop van de volwassen Jezus. De verhalen over zijn geboorte, dat van de herders en wijzen, Maria en Jozef, de kindsheidverhalen, hij rept er niet over. Hij slaat ze allemaal over. Hij begint met wat Johannes de Doper doet. Waar die toe oproept, de tekenen die hij stelt. Hij staat daar en hij roept op een andere weg te gaan, een nieuwe weg. Een weg door het water, tegen de stroom in.

In die doop laat Johannes de mensen het hoogtepunt van de joodse traditie herbeleven. Door het water, door de Jordaan trekken. Het teken van de bevrijding van de vreemde onterende macht van Egypte. Het trekken door de rietzee. Waarna ook in een openscheurende hemel God op de Sinai bevestigt wie het is, die naar mensen omziet. Dat zijn woord onder ons woont dat hij het is die met zijn volk meetrekt. Opgetekend in de tien woorden, de Thora, de wet, gegrift in steen. Ze hebben ze meegedragen al die jaren door de woestijn heen, door de Jordaan, naar het beloofde land. De weg naar een vrij leven.

De openscheurende hemel, de stem die zegt dat deze concrete mens de verbeelde van Gods woord is. Dat hij de weg is naar het leven. Wie hem volgt zal goed uitkomen. En dan moet je vooral goed kijken naar wat deze mens, in wie God zijn welbehagen heeft gesteld, zal gaan doen.

Op het einde van zijn evangelie komt Marcus daarop terug. Heeft hij het nog een keer over openscheuren. Na het sterven van Jezus scheurt het voorhangsel van de tempel open. Is het Heilige open, zichtbaar en toegankelijk geworden voor iedere mens. Door zijn leven hebben we allen toegang tot God gekregen.

Het gaat om de Geest van God die mensen bezielt, zoals hij Jezus ook bezielt heeft. Het symbool van de duif, een geliefd rabbijns thema, wil dat verbeelden. Zij hebben het over de duif die zich bij de schepping over de wateren bewoog. En denk aan het verhaal van Noach met zijn ark. De duif die, wanneer het vernietigende water gezakt is, terugkeert met een tak in zijn bek. Beeld van hoop en nieuw leven. Beeld van overwinning van de Geest. Door het water heen, naar het leven.

Door zijn evangelie te beginnen met de doop van Jezus in de Jordaan, maakt Marcus het tot een roepings- en bevestigingsverhaal zoals we dat ook bij de profeten tegen komen. Het is een profetisch roepingsverhaal. Jezus staat in de traditie van de profeten. Hij wordt geroepen om profeet te zijn.

De aandacht wordt op deze profeet gevestigd. Ook bij hem zal het gaan om verandering van leven, zoals bij Johannes. Hij is de stem van God. Hij zal zich niet overschreeuwen. Hij roept niet, hij schreeuwt niet. Hij zal zich uitspreken in mensen die door hem het leven weer zien zitten. In mensen die in zichzelf gevangen waren en door hem weer ruimte hebben gekregen.

Het profetische verhaal van de doop wil onze ogen verplaatsen van het hulpeloze kind in de kribbe, dat ons kan vertederen, dat ons spontaan het beste van onszelf laat geven, naar de man die zowel hoop als ook ergernis zal oproepen. Een teken van tegenspraak zal zijn.

Willen we hem ten diepste verstaan, dan zullen we in hem de profeet moeten herkennen. De mens die spreekt namens God. Omdat ze spreken namens God, worden profeten ook wel zonen van God genoemd. Op het einde van het Marcus evangelie is het de honderdman onder het kruis die zal getuigen: 'Waarlijk, deze mens was een Zoon van God.'

Het zijn de profeten die er steeds voor beducht zijn dat ieder mens tot zijn recht komt. De doop is een profetisch getuigenis. Dat het de geest is die levend maakt en niet de wet.

Het is niet altijd eenvoudig om gedoopt te zijn, om te delen in die geest, om profeet te zijn. Het is nog al eens zwemmen tegen de stroom in, vooral in een tijd waarin we harder en cynischer worden omdat het dromen van vrede en ruimte voor iedereen verder weg lijkt dan ooit.

Gedoopt zijn betekent delen in het visioen van Jezus van Nazaret, in die stroom van mensen gaan staan, die dat proberen in het leven van iedere dag op hun manier waar te maken. Is leven vanuit Gods Geest, en zijn licht in iedere mens ontdekken. Ook al gaat dat tegen de stroom in.

Wim H.J. van Stiphout, *inleiding*

Frans Gerritsma, *preekvoorbeeld*

17 januari 2015

Dag van het Jodendom

aan het begin van de gebedsweek voor de eenheid van kerken en christenen

Lezing: Johannes 4,1-41

Jezus' ontmoeting met de Samaritaanse vrouw bij de bron

Jezus weet in Judea meer leerlingen te trekken dan Johannes de Doper, en dat is bij de Farizeeën niet onopgemerkt gebleven. Daarom lijkt het hem raadzaam Judea te verlaten en weer naar Galilea te gaan. De kortste weg daarheen leidt door Samaria. Onderweg vindt de ontmoeting met de Samaritaanse vrouw plaats. Bij de bron van Jacob ontwikkelt zich een verrassend gesprek over de vruchtbaarheid van het nieuwe leven dat van Jezus uitgaat. Niet alleen de vrouw, maar met haar vele Samaritanen bekeren zich.

De Joodse en Samaritaanse tradities zijn al vele eeuwen van elkaar gescheiden. In de tiende eeuw voor de gewone jaartelling valt het Koninkrijk Israël uiteen in het Zuidrijk Juda en het Noordrijk Israël. Waarschijnlijk stammen Samaritanen af van de oorspronkelijk bewoners van het Noordrijk. Samaritanen en Joden hebben veel met elkaar gemeen, maar er zijn ook opvallende verschillen. Samaritanen koesteren hun eigen versie van de Pentateuch. De overige bijbelboeken erkennen zij niet en zij geloven niet in de opstanding der doden. Samaritanen beschouwen zichzelf niet als Joden maar als de ware Israëlieten en zij bouwen een schrijn op de berg Gerizim, als tegenhanger van de tempel in Jeruzalem. Voor Joden is alleen de Jeruzalemse tempel het ware cultische centrum en zij wijzen ook de overige Samaritaanse claims af. Anderhalve eeuw voor de gewone jaartelling verwoesten de Makkabeeën de Samaritaanse schrijn, maar desondanks blijft de eredienst op de berg Gerizim een belangrijke rol spelen. *Gerizim* staat voor Samaritanen gelijk aan Paradijs, aan de navel van de wereld en de poort van de hemel.

Als Jezus Samaritaans grondgebied betreedt en op weg naar Sichar (Sichem) gaat, bevindt hij zich op historisch gebied, want de Patriarchen hebben hier hun sporen nagelaten. Sichar ligt op de westelijke Jordaanoever, waar nu de Palestijnse stad Nablus gebouwd is. Iets ten oosten van Sichar had Jacob eeuwen geleden een stuk land gekocht (Gen. 33,19). Hij gaf de grond aan zijn zoon Jozef (Gen. 48,22) die hier ook begraven werd (Joz. 24,32). Op dit terrein, niet ver van de berg Gerizim bevindt zich de 23 meter diepe bron van Jacob.

Omstreeks het zesde uur heeft Jezus al een hele tocht achter de rug. Het zesde uur na zonsopgang is het middaguur. Omdat hij moe is en dorst heeft, gaat hij bij de bron van Jakob zitten. Ondertussen zijn de leerlingen eten aan het kopen. Een Samaritaanse vrouw is bezig met het putten van water als Jezus haar vraagt of hij wat te drinken kan krijgen. De vrouw is hierover heel verbaasd. Joden willen ten opzichte van Samaritanen immers liever afstand bewaren. Jezus' vraag om water herinnert onder andere aan het verhaal van Elia en de weduwe van Sidon (1 Kon. 17,10v). De profeet sprak onderweg een weduwe aan die hout aan het sprokkelen was en vroeg haar om water en een stuk brood. Bij deze ontmoeting realiseerde de vrouw zich dat Elia een profeet is. De overeenkomst tussen dit verhaal en de ontmoeting tussen Jezus en de Samaritaanse vrouw suggereert dat het bij Jezus ook om een profeet gaat.

De vrouw vraagt aan Jezus hoe hij aan haar als Samaritaanse om water kan vragen. Jezus antwoordt dat de vrouw juist aan hem water had willen vragen als zij wist met wie zij sprak. Hij heeft levend water te bieden als alternatief voor het water van de bron van Jacob. De vrouw begrijpt hem niet direct en vat zijn antwoord nog natuurlijk, aards op: levend water is stromend water uit een bron of rivier. Ze antwoordt dat Jezus niet eens iets heeft om dat water uit de bron te kunnen scheppen. Of is hij soms groter dan Jacob die deze put heeft nagelaten? Jezus zet uiteen dat hij zijn onuitputtelijke gave vanuit de hemel heeft. God zelf is de bron van levend water zoals ook blijkt uit passages van Jeremia (Jer. 2,13; 17,13). Wie dat drinkt, zal nooit meer dorst hebben. De vrouw gaat graag op dit aanbod in, want zij hoopt verlost te zijn van het zware werk om water te putten. Maar bij het nooit meer dorst hebben gaat het om de rijkdom van het geloof. De vrouw en Jezus praten dus langs elkaar heen. Zij denkt nog steeds in termen van fysieke beloningen in plaats van spirituele. Vanwege dit misverstand geeft Jezus nu aan dit gesprek een andere wending en vraagt haar om haar man te halen. Zij antwoordt dat zij geen man heeft, waarop Jezus zegt dat zij vijf mannen gehad heeft en nu ongehuwd samenwoont.

Een vrouw ontleent haar status vooral aan het gehuwd zijn en het hebben van kinderen. Dat de vrouw vijf mannen heeft gehad, moet heel opvallend geweest zijn, want drie huwelijken is wel het maximum. In een cultuur waarin eer en schaamte zo belangrijk zijn, gaan mensen niet gauw tegen zo'n norm in. Toch kunnen er ernstige economische en sociale redenen geweest zijn waardoor de vrouw vele mannen had. Als een vrouw niet meer op een echtgenoot of op familie kan terugvallen, is de kans groot dat zij gemarginaliseerd en verarmd raakt. Dan kan zij beter haar heil bij een man zoeken. In de protestantse traditie is deze vrouw vaak als zondares afgeschilderd, maar bij Jezus is hier geen sprake van.

Nu hij haar situatie zo treffend weergeeft, realiseert de Samaritaanse zich dat hij meer is dan een gewone man, zelfs meer dan profeet. Jezus zegt dat de redding van de Joden uitgaat; dat hebben zij voor op de Samaritanen. Ook wijst hij erop dat er een moment komt waarop de ware eredienst niet meer gebonden is aan cultusplaatsen als Gerizim en Jeruzalem. De vrouw antwoordt dat ze dat weet en dat de Messias verwacht wordt. De zelfopenbaring van Jezus verloopt stapsgewijs en wordt steeds concreter. Parallel daaraan neemt het geloof van de Samaritaanse toe. Het hoogtepunt van het gesprek vormt Jezus' verklaring dat hij de Messias is. Het gesprek wordt afgebroken doordat de leerlingen terugkomen. Hoewel zij verbaasd zijn omdat hij met een vrouw aan het praten is, durven zij geen kritiek te uiten. Mannen knopen in het openbaar niet zomaar een gesprek aan met een vrouw. Nu ontspint er zich een missionair gesprek tussen Jezus en zijn leerlingen, waarbij hij erop wijst dat er zich al een rijke oogst aan het aftekenen is.

De vrouw loopt vervolgens de stad in en vertelt enthousiast over wat haar overkomen is, waardoor vele Samaritanen in hem geloven. Jezus is aanvankelijk niet van plan om in Samaria zijn boodschap te verkondigen (Mat. 10,5; 15,24). Zijn gesprek met de vrouw leidt er echter toe dat hij zich anders tegenover Samaritanen opstelt en tijd vrijmaakt om langer bij hen te blijven. Hierna geneest hij op afstand de ernstig zieke zoon van een dienaar van de koning en bevestigt daarmee dat bij hem de bron van het leven is (Ps. 36,10).

Ook uit de evangeliën komt naar voren dat de relatie tussen Joden en Samaritanen niet hartelijk is vanwege een lange geschiedenis van geschillen. Vooroordelen en discriminatie zijn diep ingesleten, waardoor een onbevangen ontmoeting bijna onmogelijk wordt. Het staat Joden vrij om contacten met Samaritanen te onderhouden en met hen samen te werken. Hoewel Joden er de voorkeur aan geven niet met Samaritanen te eten en te drinken, mogen

Joden volgens het rabbijnse traktaat *Kutim* ('Samaritanen') wel de meeste Samaritaanse levensmiddelen gebruiken. Samaritanen houden er namelijk globaal dezelfde reinheidsvoorschriften op na als Joden. Samaritaans land geldt niet als onrein en Joden hoeven dus niet het stof van hun voeten te schudden na een reis door Samaria. Dat moeten zij wel doen als ze in niet-Joods land geweest zijn. Toch is de kloof tussen Joden en Samaritanen groot, zoals ook blijkt uit Johannes 8,48 waar 'Samaritaan' als scheldwoord voorkomt.

Jezus laat zien dat ook langdurige tegenstellingen als deze overwonnen kunnen worden. Hij beschouwt Samaritanen weliswaar als vreemdelingen (Luc. 17,18) en is van mening dat het jodendom superieur is. Toch behandelt hij Samaritanen als volstrekt gelijkwaardig. De Samaritaanse vrouw fungeert zelfs als rolmodel voor bekering en zij treedt als getuige van Jezus op. Deze positieve benadering zien we ook in het Lucasevangelie, waar Jezus uitgerekend een Samaritaan als hét voorbeeld voor christelijke naastenliefde presenteert (Luc. 10,29-37). Jezus maakt grenzen ongedaan tussen een uitverkoren en een verworpen volk, tussen man en vrouw.

Vrouwen en mannen gaan in het openbaar niet erg ontspannen met elkaar om. Van vrouwen wordt verwacht dat zij de eer van de familie dienen door zich ingetogen te gedragen, maar Jezus en de Samaritaanse laten zich aan dit soort normen weinig gelegen liggen. De onverwachte ontmoeting tussen Jezus en de Samaritaanse vrouw vindt plaats in een sfeer van ontvankelijkheid en vertrouwen. Ook de Dag van het jodendom biedt een unieke gelegenheid voor een ontmoeting tussen joden en christenen, waarbij zij elkaars identiteit respecteren en elkaar door hun diversiteit verrijken.

Literatuur

Botha, J.E., *Jesus and the Samaritan Woman*
Day, Janeth Norfleete, *The Woman at the Well*
Van der Horst, Pieter, *De Samaritanen*
The New Interpreter's Bible, Luke

dr. Piet J.M. van der Schoof

18 januari 2015
Tweede zondag door het jaar

Lezingen: 1 Sam. 3,3b-10.19; Ps. 40; 1 Kor. 6,13c-15a.17-20; Joh. 1,35-42 (B-jaar)

Inleiding

Zien – horen – zien in 1 Samuël 3

1 Samuël 3 vertelt het verhaal van de roeping van Samuël. Het missaal stelt voor om de lezing te beperken tot de verzen waarin de ontmoeting met God wordt beschreven. De inleidende opmerking over de godsdienstige neergang in Israël en ook de inhoud van de openbaring aan Samuël met het zware oordeel over Eli en zijn familie blijven zo buiten beschouwing. In zekere zin wordt Eli daarmee gespaard. Aan de andere kant blijft daarmee echter ook de opmerkelijke tegenstelling tussen Eli die als priester en vader niet deugt maar aan de andere kant toch wel een bemiddelende rol tussen God en Samuël speelt buiten beschouwing. Dat is jammer en daarom is het de moeite waard om heel het hoofdstuk te lezen. Zo komt dit wonderlijke gebeuren van God die een mens, een jongetje nog, direct aanspreekt en belast met een zware boodschap aan zijn leermeester beter tot zijn recht. Het gaat niet alleen over het horen van God, maar ook over de vraag of er iets van hem is te zien. Aan het begin van het hoofdstuk staat het naast elkaar: ‘het woord van de Heer was schaars’ en: ‘visioenen waren niet talrijk’. Daarna gaat het vooral over het zien, of liever: over hoe weinig men ziet. Eli is blind geworden. Meer in het algemeen zou men kunnen spreken over een ‘Godsverduistering’. Die is echter niet volledig: ‘Nog was Gods lamp niet uitgegaan’. Dan volgt het verhaal over de woorden die gewisseld worden tussen God, Samuël en Eli. De ontmoeting tussen God en Samuël wordt in vers 15 ‘een gezicht’ genoemd, dat wil zeggen: dat wat Samuël heeft gezien. Ook in de volgende verzen gaat het opmerkelijk veel over zien. Zo accepteert Eli de bittere boodschap met de woorden: ‘De Heer moge doen wat goed is in zijn ogen.’ Na de woorden van God ziet de wereld er voor Samuël en de mensen van Israël anders uit. De mensen zien in Samuël een profeet (v. 20) en Samuël ziet nu veel van God ‘door het woord van de Heer’ (v. 21).

Zo lopen horen en zien door elkaar heen. Dat zegt vooral iets over de kracht van het woord. Het doet denken aan Genesis 1: in het scheppingsverhaal is het woord het middel waarmee God het licht laat beginnen. Datzelfde woord scheidt nu licht in de duisternis van Israël. Het licht dreigde uit te gaan. Het afnemende gezichtsvermogen van Eli, de priester van God, is veelbetekenend. ‘De lamp van God was nog niet uitgegaan’ (v. 3), maar Eli had niet meer het vermogen dat te zien. Er moest een ander voor worden aangesproken. Omdat Samuël zich ook aangesproken voelt en de last van het woord wil dragen, wordt er nu voor anderen iets zichtbaar van Gods goede wil.

God – Eli – Samuël

Er is een opmerkelijk samenspel tussen de drie hoofdrolspelers die al in het eerste vers worden voorgesteld in hun onderlinge verhouding. Aan het begin wordt van Samuël gezegd dat hij in dienst staat van God, onder het toezicht van Eli. Aan het einde van het verhaal is die bemiddelende rol van Eli weggevallen.

Men moet niet te gering denken over het aandeel van Eli. Hij lijkt tamelijk passief en weinig daadkrachtig bij de opvoeding van zijn zonen. Hij heeft ook een beperkte kijk op de dingen. Dat bleek figuurlijk al in het eerste hoofdstuk, toen hij niet goed inzag wat er werkelijk met Hanna aan de hand was. Hij zag haar hartstochtelijk bidden aan voor het gemompel van een droevige drinkster. In de tijd daarna is het allemaal nog erger geworden

met Eli: hij is blind geworden en dat in meer dan één opzicht. Als het erop aankomt blijkt hij echter wel degelijk een goed middelaar tussen God en mensen te zijn. Dat was eerder ook al bij Hanna gebeurd, want eenmaal op het goede spoor gezet kon hij haar goed nieuws namens God melden. Nu gebeurt dat ook bij Samuël. Eli staat als priester voor het traditionele en het institutionele van de godsdienst. Hij vertegenwoordigt de bestaande, vaste vormen. Die kunnen veel van hun oorspronkelijke kracht en glans verliezen. Je ziet het aan de manier waarop zijn zonen ermee omgaan. Maar de herinnering aan de vroegere ervaringen kunnen ook helpen om het nieuwe te begrijpen. Zo werkt dat in het samenspel van Samuël en Eli.

God roept Samuël. Tot vier keer toe en de laatste keer noemt hij zijn naam zelfs twee keer. Geholpen door Eli, die na drie keer ook pas echt wakker is en beseft dat God zelf roept, komt Samuël tot het inzicht dat het God is die roept. Het is huiveringwekkend. God komt heel dichtbij. Precies midden in het hoofdstuk lezen we dat de Heer bij Samuël blijft staan (v. 10). Dat is ongehoord!

De eerste boodschap die Samuël als profeet krijgt houdt een afrekening in met het verleden. Nu moet hij het Eli vertellen. Die helpt hem daarbij. Eerst had Eli ervoor gezorgd dat Samuël kon luisteren naar God, nu brengt hij Samuël ertoe om Gods woorden door te geven. Het is heel opvallend dat daarbij dezelfde woorden gebruikt worden. Al elf keer toe werd tot dusver het werkwoord 'roepen' gebruikt. Steeds sloeg dat op Samuëls roeping door God. De twaalfde keer is het Eli die roept. Samuël antwoordt hem zoals hij eerder God antwoordde: 'Hier ben ik'. En hij vertelt hem wat hij van God gehoord had. Nu is Samuël de middelaar geworden. Wat bij Eli uitzondering was wordt nu bij zijn opvolger Samuël de regel, zoals we lezen in het laatste vers van dit hoofdstuk en in het eerste vers van het volgende hoofdstuk. Gods woord wordt weer gehoord en het wordt ook doorgegeven.

1 Korintiërs 6,13c-15a.17-20

Zie Paulus zelf, blz. 41-43 en 46-47.

Verwijzen – Johannes 1,35-42

Wie tegen deze achtergrond Johannes 1,35-42 leest zal getroffen worden door de belangrijke rol van de middelaars. Net zoals Samuël hadden de eerste discipelen een ander nodig om de weg naar God, respectievelijk Jezus te vinden. Eerst is het Johannes de Doper die twee van zijn eigen volgelingen op het spoor van Jezus zet. Hij doet dat via de profetie van Jesaja. Zo zullen we namelijk zijn woorden 'Zie het lam Gods' op moeten vatten. Ze verwijzen naar het lied van de Knecht van de Heer in Jesaja 53. Als eerste beseft Johannes dat in Jezus die Knecht gestalte krijgt en dat via Jezus dus de weg naar die Heer open ligt. Vervolgens nemen de nieuwe volgelingen dit verwijzende werk van Johannes over. Zij maken anderen weer attent op Jezus. Zo werkt het dus door. Het is weinigen gegeven om – zoals Samuël – een directe openbaring van God te krijgen. Maar het gaat ook via de oude woorden – zoals de profetie van Jesaja – die tot leven komen via mensen die er nieuwe betekenis aan geven. En wie ervan hoort en erdoor gegrepen wordt geeft het weer door aan anderen. Zo gaat het als een lopend vuur. Dat is de beste manier om 'de lamp van God' (1 Sam. 3,3) brandende te houden.

Preekvoorbeeld

Het zijn drie mooie lezingen die de liturgie ons aanbiedt bij het begin van dit nieuwe jaar. Zowel voor de joden als voor de christenen is de roeping van Samuel een model van de ontmoeting met God in het gebed. Samuel heeft een zuiver hart. Voor hem is alles eenvoudig. Hij luistert, antwoordt en toont zich beschikbaar: 'hier ben ik'. Het is de roeping van de eerste

profeet en als het ware de roeping van een heel volk. In dit verhaal worden de elementen aangegeven die gelden voor elke roeping, ook voor onze roeping: luisterbereidheid die voortspruit uit een zuiver hart, beschikbaarheid om in te gaan op de oproep van God.

In de tweede lezing is Paulus aan het woord die zich richt tot de inwoners van Korinte. In deze belangrijke havenstad had hij een christelijke gemeenschap gesticht. Na zijn vertrek ontstaan grote problemen: verdeeldheid tussen de christenen, zedelijke problemen, terugval in heidense gewoonten, discussies omtrent de verrijzenis. Om te antwoorden op sommige van deze problemen schrijft Paulus een brief aan de Korintiërs. De zonde heeft de mens van zijn eigenlijke roeping vervreemd. Ze heeft hem veroordeeld om met zijn lichaam niet meer in vrede te leven. Omwille van de zonde is zijn lichaam, dat geschapen is voor het eeuwig leven, uitgeleverd aan de ziekte, de ouderdom en de dood. God heeft de mens echter uit deze impasse gehaald. Hij is zelf mens geworden. Hij wil hem redden tot elke prijs. Door zijn menswording heeft Jezus de mens geheiligd. En het lichaam van de mens is zo heilig dat het verheerlijkt eeuwig leven zal.

In de derde lezing horen we Jezus de vraag stellen: ‘Wat verlangt gij?’ Het is een vraag die ook tot ons gericht is. Ja, wat verlangen wij eigenlijk? We weten het vaak niet, opgeslorpt als wij zijn door onze dagelijkse beslommeringen, door onze zorgen, door ons werk. Wij leven zo oppervlakkig. Wat onze dagen vult heeft vaak zo weinig betekenis. In het evangelie worden geen grote redevoeringen gehouden. Alleen de vraag: ‘Wat wat verlangt gij?’ en het antwoord eveneens in de vorm van een vraag: ‘Waar houdt gij u op?’ In deze wisselwerking is de levende God aanwezig. ‘Die dag gingen ze met hem mee en zagen waar hij zich ophield.’ Nogmaals, het is een uiterst sobere dialoog maar de leerlingen volgen de Heer. Wij vernemen verder niets over de plaats waar Jezus zich ophield. Het is alsof het evangelie ons duidelijk wil maken: die plaats is er voor ieder van ons. En ze is voor ieder verschillend.

Tot slot wil ik nog even terugkeren naar de eerste lezing van deze zondag. Ieder van ons komt in situaties waarin hij of zij – evenals de jonge Samuel – zich aangesproken voelt door de omstandigheden. Onze eerste en normale reactie bestaat erin dat wij naar verklaringen en oorzaken zoeken. Dat is niet verkeerd als wij ook de vraag stellen of God niet op deze wijze tot ons spreekt. In dergelijke omstandigheden kan het ons helpen wanneer wij een mens ontmoeten die uit ervaring weet dat God hier in het spel is. Het is een groot geluk als in dergelijke situaties ons iemand kan helpen, zoals de bejaarde Eli Samuel helpt, wanneer hij tot hem zegt: ‘De volgende keer als u zich aangesproken weet, blijf stil en vraag: ‘Mijn God wat wilt U van mij? Spreek Heer, uw dienaar luistert.’”

Ieder van ons heeft reeds dergelijke ogenblikken beleefd. En niemand van ons weet wanneer voor hem of voor haar een dergelijk ogenblik komt. Wanneer wij ons op deze wijze betrokken weten, in het diepste van ons wezen getroffen worden door een groot geluk of een groot verdriet. Laten wij er dan rekening mee houden dat dit ogenblikken zijn waarin God ons iets zeggen wil. Dan lopen wij niet zenuwachtig over en weer, zoeken wij naar alle mogelijke oorzaken maar maken wij het stil en vragen God: ‘Wat wil U nu van mij? Spreek Heer uw dienaar luistert.’

prof. dr. Klaas Spronk, *inleiding*

prof. dr. Ernest Henau, *preekvoorbeeld*

25 januari 2015
Derde zondag door het jaar

Lezingen: Jona 3,1-5.10; Ps. 25; 1 Kor. 7,29-31; Mar. 1,14-20 (B-jaar)

Inleiding

Jona is een merkwaardig profetisch boek. Het staat bij de twaalf kleine profeten, maar bevat nauwelijks één profetisch orakel: ‘Veertig dagen nog, en Ninevé wordt omgekeerd’ (Jona 3,4). De rest van het boek is verhalend met daarin zeer veel dialogen: tussen Jona en de zeelieden (Jona 1), tussen Jona en God (Jona 2), tussen Jona en de Ninevieten (Jona 3) en weer tussen Jona en God (Jona 4). De opbouw van het boek Jona is als volgt:

1 Jona is ongehoorzaam (Jona 1–2)	2 Jona handelt (Jona 3–4)
1-1 Jona wordt gezonden naar naar de heidenen (1,1vv)	2-1 Jona wordt gezonden naar de heidenen (3,1vv)
1-2 Jona in confrontatie met de heidenen, de zeelieden, die zich bekeren (1,4-16)	2-2 Jona in confrontatie met de heidenen, de Ninivieten, die zich bekeren (3,4-10)
1-3 Jona in confrontatie met God. Jona uit een klacht (2,1-6), die overgaat in een lofzang (2,7vv) die eindigt in zijn redding (2,10)	2-3 Jona in confrontatie met God. Jona uit een klacht (4,1vv), die overgaat in een verdere klacht (4,8v), die eindigt in een vermaning (4,10v)

De perikoop van deze zondag is te vinden in het tweede deel van het boek: Jona wordt (opnieuw) naar Ninevé gezonden, de inwoners bekeren zich tot de God van Jona, waarop God besluit Ninevé te sparen. Maar in feite moet men het hele boekje (slechts vier hoofdstukken) eerst eens doorlezen alvorens op deze perikoop in te gaan. In het eerste deel van het boek gebeurt in feite in het klein wat in het tweede deel met Ninevé gebeurt. Jona krijgt in Jona 1 de opdracht naar Ninevé te gaan en aan te kondigen dat ‘hun kwaad doorgedrongen is tot JHWH’. Jona vlucht op een schip met een heidense bemanning weg van JHWH en van zijn opdracht. Op het eerste gezicht een begrijpelijke reactie van Jona, want Ninevé is de hoofdstad van Assyrië, de grootste en brutaalste vijand van Israël. Wie zou het aandurven daar een dreigboodschap te verkondigen? Maar uitdrukkelijk wordt gezegd dat Jona ‘wegvlucht van JHWH’ (Jona 1,3), niet ‘van Ninevé’. Jona weet namelijk wat er kan/zal gebeuren als hij daar zijn onheilsboodschap brengt en hij geeft het ook ondubbelzinnig toe op het eind (Jona 4,2): de Ninevieten zullen zich als gevolg van zijn boodschap bekeren en dan zal JHWH zijn dreigement niet uitvoeren. Met andere woorden: Jona vlucht met dit schip om zo de bekering van Ninevé *en als gevolg daarvan hun redding*, te voorkomen. Maar JHWH laat niet toe dat Jona vlucht: hij werpt een storm op de zee waardoor het schip dreigt te vergaan. De heidense zeelieden doen er alles aan om niet te vergaan, en de kapitein roept ook Jona op tot zijn God te bidden om gered te worden. Jona reageert eerst helemaal niet; later, als ze erachter komen dat zijn vlucht voor JHWH de oorzaak is van de storm, reageert hij fatalistisch: ‘werp mij in zee en de zee zal rustig worden’. De reactie van de zeelieden op hun uiteindelijke redding is merkwaardig: ze worden JHWH-gelovigen, die offers brengen en geloften doen.

Een detail uit het eerste hoofdstuk is nog te vermelden: Jona heeft aan de zeelieden de naam van JHWH geopenbaard, in zijn antwoord op de vraag: ‘tot welk volk behoor je?’. Jona antwoordt: ‘ik ben een Hebreëer en ik vrees JHWH’ en daarop volgt de totale bekering van de zeelieden tot JHWH. In Ninevé maakt Jona deze fout niet meer. Daar spreekt hij de naam van JHWH niet uit; hij zegt niet dat ‘het kwaad van de Ninevieten is opgestegen tot JHWH’ (zoals

hem was opgedragen in 1,2) maar alleen dat ‘Ninevé zal worden omgekeerd’. Alvorens daarop in te gaan, kijken we nog even naar Jona 2: nadat Jona in de zee is geworpen wordt hij op bevel van JHWH door een grote vis ingeslikt. In die (bijna) uitzichtloze situatie bidt hij tot JHWH om redding. De psalm die Jona daar bidt, is zoals andere klaagpsalmen in het boek der Psalmen, eerst een lange klacht over de nood waarin de psalmist zich bevindt, gevolgd door een lofprijzing omwille van de (verwachte) redding. Maar één element is anders in deze psalm: in Jona 2,9 spreekt Jona even over anderen dan JHWH en zichzelf. Hij zegt daar: ‘Diegenen die voze waanbeelden dienen, zij geven hun toeverlaat prijs’. Hier toont Jona dat hij zijn afkeer van de heidenen (die waanbeelden of afgodsbeelden vereren) niet veranderd heeft. En dat zal zo blijven tot het eind van het boek.

In Jona 3, dat deze zondag gedeeltelijk wordt gelezen, gaat Jona dan toch naar Ninevé, die grote stad, waarvoor men drie dagreizen nodig heeft om er doorheen te lopen. Jona betreedt de stad maar één dagreis ver; hij komt dus niet eens in het centrum van de stad maar blijft in de periferie. Daar zegt hij één keer zijn profetie die in het Hebreeuws maar uit vijf woorden bestaat: ‘Veertig dagen nog en Ninevé is omgekeerd’. Geen oproep tot bekering, geen boodschap van JHWH, geen ‘doe dit ... anders volgt dat ...’ Het is duidelijk dat Jona zijn opdracht zo minimaal mogelijk uitvoert want hij wil dat ze geen effect heeft op de Ninevieten, zodat die doorgaan met hun verdorvenheid en daarom met totale vernietiging gestraft zullen worden.

Maar het verloopt anders, de Ninevieten begrijpen de woorden van Jona niet alleen als een aankondiging van straf maar als een oproep tot bekering; en dat is volgens de Hebreeuwse grondtekst ook zeer goed mogelijk. Het werkwoord voor ‘omkeren’ kan naast ‘te gronde gaan’ (zo wordt het voor Sodom en Gomorra gebruikt, Gen. 19,21.25.29) ook ‘innerlijk omkeren, bekeren’ betekenen (Ex. 14,5; 1 Sam. 10,9). In die zin begrijpen de Ninevieten het alleszins, die alles doen om kwaad af te weren. De koning, zoals de kapitein op het schip, neemt daarbij de rol van de profeet over: hij roept op het kwade af te leggen en boete te doen, ... tot in het absurde toe: zelfs de dieren moeten vasten, boetekleren dragen en tot God bidden.

De auteur van het boek Jona overdrijft hier, maar dat doet hij met opzet. Ook in Jona 4 overdrijft hij wanneer hij schrijft dat de plant op een nacht tot één grote boom opgroeit en op één nacht weer verwelkt. Maar dat is eigen aan het literaire genre van het boek Jona, een parabel. In een parabel komen onrealistische elementen voor zoals dieren die kunnen praten of die handelen als mensen (en vaak veel beter). In het boek Jona zijn de dieren zoals de grote vis in Jona 2, het vee van Ninevé in Jona 3, de worm (en ook de plant) in Jona 4 veel gehoorzamer dan de profeet, die maar koppig blijft volharden in zijn veroordelen van Ninevé.

Wanneer God besluit het onheil over Ninevé niet uit te voeren, is Jona kwaad. Hij bidt in Jona 4,2 een ‘aanklacht’ tegen God omdat die altijd barmhartig is, altijd bereid om zonden te vergeven. Het ironische van dit gebed is dat elders God geprezen wordt om deze kwaliteiten (Ex. 36,6v; Joël 2,13) waarover Jona ‘klaagt’. Maar God is een goede pedagoog: als Jona niet met hem wil praten, dan probeert hij hem via een andere weg te bereiken, door de plant en de worm.

Het boek heeft een open einde: wanneer Jona bekommerd is om die plant waaraan hij zich gehecht had, zou God dan niet bekommerd zijn om Ninevé, die grote stad, die ‘het verschil tussen rechts en links niet kennen’, wat een metafoor is voor het verschil tussen goed en kwaad (zie Pred. 10,2)? Dat open einde is vergelijkbaar met dat van de Verloren Zoon in Lucas 15,11-30. Ook daar gaat het om: aanvaard je je bekeerde broeder? En ook daar weigert de andere partij, de oudste zoon, de bekeerling te aanvaarden, tot het einde toe. Het antwoord op de uitnodiging van de vader (verloren zoon) of God (Jona) moet komen van de lezer.

1 Korintiërs 7,29-31

Zie Paulus zelf, blz. 41-43 en 48-49.

Marcus 1,14-20

Jezus begint zijn openbaar optreden, na zijn verblijf in de woestijn, met de verkonding van de blijde boodschap of evangelie. Hij roept op te geloven in de blijde boodschap. Marcus gebruikte dat begrip ‘blijde boodschap’ al in zijn openingsvers: ‘begin van de blijde boodschap van Jezus Christus’. Hij gebruikt het dus in twee betekenissen: voor het levensverhaal van Jezus, de meest gangbare betekenis van evangelie (Mar. 1,1) en voor de inhoud van Jezus’ boodschap (Mar. 1,14). Naast geloven in het evangelie, roept Jezus ook op te bekering – en hier zit de relatie met het Jona-verhaal – dat wil zeggen heroriëntatie van zijn leven op een nieuw bestaan, en dat nieuwe bestaan kan alleen zijn: het Rijk Gods dat aanbreekt.

Hierna vormt Jezus een eerste groep leerlingen, die bezig zijn met hun beroep: vissen. Wanneer Jezus hen roept met een eenvoudig ‘Komt, volgt mij!’ reageren zij voorbeeldig, ze verlaten hun beroep (laten hun netten in de steek) en volgen onvoorwaardelijk. Een parallel met dit verhaal vinden we al in de roeping van Elisa door Elia in 1 Koningen 19,19-21; Elisa oefent zijn beroep uit (ploegen), Elia roept hem door een symbolisch gebaar (mantel toewerpen) en volgt hem definitief (slacht de ossen, verbrand het hout, ... een terugkeer is uitgesloten). Echter bij Elisa vinden we een vaak voorkomend extra element: het verzet van de profeet tegen zijn roeping. Elisa vraagt afscheid te mogen nemen van zijn ouders (1 Kon. 19,20). Op het eerste zicht is dit een normaal verzoek, maar Elia wijst het toch af want volgeling worden is onvoorwaardelijk. In Marcus 1 beantwoorden de eerste leerlingen van Jezus volledig aan dit onvoorwaardelijke ideaal.

Literatuur

E. Eynikel (ed.), *Internationaal Commentaar op de Bijbel*, Kampen, 2001, pp. 1323-1329.1554-1555

Preekvoorbeeld

Toen God zag dat zij inderdaad anders begonnen te leven, kwam hij terug op wat hij bedreigd had hun aan te doen; en hij deed het niet. Dit lijkt een mooi happy end. Jullie kennen het verhaal. Jona was door God naar de inwoners van Ninevé gezonden om hen *aan te klagen*; en eerst had hij dat geweigerd. Maar in de buik van de vis kwam hij tot inkeer. De vis spuwde hem op het droge en opnieuw werd hij door God naar Nineve gezonden. Daar hield hij een krachtige preek over wat er met de stad zal gebeuren, als ze niet anders gingen leven: *Nog veertig dagen, dan wordt Nineve weggevaagd!* Die korte preek miste zijn uitwerking niet. *De inwoners riepen een vasten uit en iedereen hulde zich in een boetekleed.* Het was nog in de tijd dat een preek of een homilie de mensen kon overtuigen. Toen kwam *God terug op wat hij bedreigd had* de inwoners van Nineve *aan te doen*, en de stad werd níet verwoest...

En daarmee zit Jona met een groot probleem. Wat is zijn probleem? God is zijn probleem... Volgens hem móet God de mensen van Nineve straffen, want zij hebben kwaad gedaan. Zo simpel is dat... Jona verwijt God dat hij niet is, zoals hij – volgens hem – zou moeten zijn. In plaats van een straffende God van donder en bliksem is hij een God van vergeving en verzoening. En daar kan Jona niet tegen. Nu moet hij immers zijn beeld van God herzien. Hij moet zijn vertrouwde zekerheden loslaten en ontdekken dat God anders is. Een God die niet doet wat hij voornemens was van te doen, een God die kan veranderen; dat is géén onveranderlijke, ongevoelige, oppermachtige god; zoals Jona altijd had geleerd. En dat is voor hem onverteerbaar...

Dat is nog niet alles. Want de inwoners van *Ninevé* zijn de ergste vijanden van zijn volk. En uitgerkend naar hen wordt Jona door God gezonden met de oproep zich te bekeren. Niet dat hij er zoveel moeite voor deed. Want *Ninevé was een reusachtige stad, drie dagreizen groot*. En hij stelde zich tevreden om reeds na *één dagreis* uit te roepen wat de Heer hem had opgedragen. Want eigenlijk wil hij níet dat de inwoners van *Ninevé* zich bekeren. Het liefst van al wil hij dat zij doorgaan met hun slechtheid en dus door God van de kaart worden geveegd. Hij wil hun redding voorkomen, want áls zij zich bekeren zullen zij niet gestraft worden. Zeker, God wordt kwaad over het kwaad dat mensen elkaar aandoen en hij aanvaardt het kwaad niet. Maar zijn woede heeft nooit het laatste woord. Als mensen tot inkeer komen en *anders gaan leven*, ligt de weg naar Gods vergeving breed open. Hoe kan ik nu in 's hemelsnaam mogelijk maken dat God mijn ergste vijanden zal vergeven? redeneert Jona.

En er is nog meer. Misschien nog het ergst van al vindt Jona dat – als God niet die onveranderlijke en afstandelijke god is, maar een liefdevolle en barmhartige God – dan ook híj geroepen is te veranderen en liefdevol door het leven te gaan en zijn vijanden te vergeven. Hij beseft dat zijn zending naar de inwoners van *Ninevé* ook hém voor de keuze plaatst *anders te gaan leven* en te vergeven...

Kunnen vergeven, *anders gaan leven*; dat blijft moeilijk. Niet dat je van buitenaf verplicht wordt te vergeven. Het is niet de weg van iemand ánders gaan. Het is niet nadoen wat iemand anders doet. Het is zeker geen exacte kopie van wat Jezus heeft gedaan. Hoe zouden we dat kunnen? Het gaat hoe dan ook om mijn antwoord! Wij worden opgeroepen om op onze manier onze *netten achter* te laten en hem te volgen. Je bent geen immorele slechterik als je níet vergeeft. Maar je munt uit in schoonmenselijkheid als je wél vergeeft; maar dan van binnenuit, vanuit de liefde die in je leeft en die je ervan overtuigt dat je móet vergeven en *án-ders gaan leven*. Maar zo dikwijls worden wij meegezogen in het diepe water van onze onmacht en dreigen wij ten onder te gaan in liefdeloosheid en zelfgenoegzaamheid. Dan zijn er mensen nodig die ons uit dat diepe water van onze onmacht trekken, *vissers van mensen* zijn er nodig. Zij bevrijden ons, en dan kúnnen we veranderen.

Je ziet het onder ons gebeuren. Op onze beste momenten wordt *het koninkrijk van God* zichtbaar onder ons. Dan laten we de liefde van God aan het werk en krijgt *het koninkrijk van God* alle kansen. Niemand wordt nog onderdrukt. Er is geen macht over elkaar en geen onderwerping aan elkaar, geen diepe kloof tussen rijk en arm, tussen geschoold en ongeschoold. Iedereen komt tot haar/zijn recht. Het is een andere wereldorde, een wereld van een andere orde. Geen opeenhoping van bezit, geen roof, geen jaloezie, geen achterdocht of leugen. Wij houden elkaar in ere, en zo wordt God gediend...

Kan dat allemaal? Ja en nee. Reeds en nog niet. Maar Jezus zei: *De tijd is aangebroken, het koninkrijk van God is nabij*. Sindsdien is in de wereld een onomkeerbaar proces begonnen van meer menselijkheid. En dat begint met *geloof hechten aan dát goede nieuws*.

dr. Eric M.M. Eynikel, *inleiding*
Paul Heysse, *preekvoorbeeld*

1 februari 2015
Vierde zondag door het jaar

Lezingen: Deut. 18,15-20; Ps. 95; 1 Kor. 7,32-35; Mar. 1,21-28 (B-jaar)

Inleiding

Thoralezing: Deuteronomium 18,9-22

*Hij bracht uit Jakob een barmhartige man voort,
die ieders genegenheid won,
die geliefd was bij God en bij mensen:
MOZES, wiens nagedachtenis gezegend is.
Om zijn vertrouwen en bescheidenheid
heeft hij hem geheiligd;
uit alle mensen heeft hij hem gekozen
en hem zijn stem laten horen,
hij voerde hem een donkere wolk in
en gaf hem daar eigenhandig de woorden:
de Thora die leven en kennis geeft,
die Jakob onderricht in het verbond,
Israël zijn verordeningen leert.
(Sirach 44,23b–45,1.4-5)*

Op de drempel van het beloofde land – aan de overzijde van de Jordaan – klinken de *Woorden (debariem)* die Mozes gesproken heeft. In de *Thora opnieuw (Deuteronomium, Deut. 17,18; Joz. 8,32)* neemt Mozes uitvoering afscheid van zijn volk Israël. Je kunt Deuteronomium lezen als het testament van Mozes. Onze perikoop is een onderdeel van het *Thoraboek*, dat begint met: ‘Dit zijn de aanwijzingen die Mozes de Israëlieten heeft gegeven’ (Deut. 4,44). In Deuteronomium 16,18–18,22 gaat het over (de instelling van) rechters, koningen, priesters en profeten.

Over het land dat de Bevrijder aan de Israëlieten zal geven en dat zij binnenkort zullen binnentrekken is Mozes zeer realistisch. Er zijn daar bij de Kanaänieten verfoeilijke praktijken zoals mensenoffers, waarzeggers, wolkenschouwers, wichelaars, tovenaars, bezweerders en raadplegers van geesten en doden. Deze praktijken dienen de Israëlieten niet na te volgen, want ‘JHWH verafschuwt mensen die zulke dingen doen.’ Daarom verdrijft hij deze volken ter wille van zijn volk Israël (18,9-12).

Mozes houdt zijn volk voor dat zij zich volledig (*tamiem*: uit één stuk), van harte en met heel hun persoon, op JHWH richten en alleen hem trouw zijn. Zij moeten zich door de andere volken en hun praktijken niet laten afleiden, want ‘U heeft de Bevrijder, uw God, dat verboden.’

De communicatie met God verloopt niet via waarzeggers en wolkenschouwers, maar via door God aangestelde profeten: ‘Hij zal in uw midden profeten laten opstaan, profeten zoals ik.’

Een *profeet (nabi)* is een mens die door God geroepen is om te roepen. Hij is een afgezant, woordvoerder van God die in een concrete situatie een heldere boodschap spreekt. Een profeet is geen voorspeller van de toekomst, maar hij spelt het heden in het licht van Gods boodschap met het oog op de toekomst. Door inzicht te geven, geeft hij uitzicht. Vanuit

dit inzicht roept een profeet vaak op tot bekering. Zijn woorden moeten bij de hoorders aankomen opdat zij niet uitkomen (vgl. Jona).

Mozes is Gods profeet bij uitstek en zijn opvolgers zullen zijn zoals Mozes: Hij zal hun zijn woorden in de mond geven ‘en zij zullen het volk alles overbrengen wat ik hun opdraag.’

Een profeet is dus de mond van God, Godswoord en het woord van de profeet lopen in elkaar over, ja, vallen zelfs samen. De verantwoordelijkheid van de profeet is zeer groot. Hij moet zeer goed naar God luisteren en mag alleen maar verkondigen wat God hem heeft opgedragen. Doet hij dit niet of spreekt hij in naam van andere goden, dan dient deze profeet ter dood gebracht te worden. De profeet moet luisteren naar God en het volk naar de profeet. Daarom is het van levensbelang dat het volk luistert naar het betrouwbare goddelijke profetenwoord. Doet het volk dit niet dan zal God hen ter verantwoording roepen.

Het zenden van profeten is een barmhartige gunst van God. Ofschoon het volk ‘een koninkrijk van priesters is en een heilig volk’ (Ex. 19,6) en dus rechtstreeks met God in contact kan treden, hebben zij bij de Horeb tegen God gezegd dat zij zijn krachtdadige aanwezigheid niet kunnen verdragen, ja zelfs niet kunnen overleven. Daarom schenkt de Barmhartige aan hen profeten die bemiddelen tussen God en zijn volk (18,15-20).

Er staat dus veel op het spel, want hoe weet je of een profeet betrouwbaar is en namens God spreekt? Hoe kunnen je onderscheiden tussen oprechte en valse profeten? De Bevrijder geeft hierop zelf antwoord: de woorden moeten uitkomen – en de profeet dient er zelf ook naar te handelen – dan zijn zij betrouwbaar. Dus pas achteraf (vgl. Deut. 13,1-19; Jer. 28,8v; Ez. 33,33).

Brieflezing: 1 Korintiërs 7,32-35

Zie *Paulus zelf*, blz. 41-43, 47-49.

Evangelielezing: Marcus 1,21-28

Opnieuw zendt God naar zijn geliefde volk ‘een profeet, zoals Mozes’. Bij zijn doop door Joannes de Doper is Jezus van Nazaret gezalfd met Gods Geest: ‘Jij bent mijn geliefde zoon, in jou vind ik vreugde’ (1,1-11). Jezus laat zich door de Geest de woestijn indrijven, waar hij door de Satan uitgetest wordt. Nadat Joannes gevangen is genomen, gaat Jezus naar Galilea om Gods goede nieuws te verkondigen: ‘De tijd is aangebroken, het koninkrijk van God is nabij: kom tot inkeer en hecht geloof aan dit goede nieuws!’ (1,12-15). Om deze boodschap te kunnen verkondigen en voor te leven, roept Jezus vier vissers om hem te volgen (1,16-20).

‘De mannen van de Grote Synagoge hebben drie dingen gezegd: Wees bedachtzaam bij de rechtspraak, maak veel leerlingen en plaats een haag rond de Thora’ (*Abot* 1,1). In dit gezelschap gaat Jezus, als Thoragetrouwe jood, op de eerstvolgende sabbat naar de synagoge in Kafarnaüm. Blijkbaar wordt hij, als gast, uitgenodigd om de Thora- en Profetenlezing van die sabbat uit te leggen. Hij geeft onderricht (*didaché*), houdt een leerhuis. Over de inhoud van deze *didaché* zegt ons verhaal niets. Maar het ligt voor de hand dat hij, vol van de Geest en uitgaande van de Thora- en Profetenlezing, Gods blijde boodschap van de nabijheid van het koninkrijk van God heeft verkondigd en in dit licht heeft opgeroepen tot ommekeer (*metanoia*; 1,15).

De mensen in de synagoge zijn diep onder de indruk van zijn inspirerende onderricht: ‘want hij sprak hen toe als iemand met gezag (*exousia, volmacht*), niet zoals de schriftgeleerden.’

Jezus’ omgang met de Thora zal niet veel verschild hebben van die van de schriftgeleerden. Het verschil zat hierin, dat Jezus geen beroep doet op andere bekende schriftgeleerden, maar op zijn eigen gezag verkondigt en dat heel overtuigend heeft gedaan.

Een onreine geest – een Satanische tegenspeler van God/Jezus; 1,13 – die een man in zijn greep houdt, heeft meteen in de gaten wie deze Jezus van Nazaret is: ‘de heilige van God’, ‘een heilige profeet’, zoals Mozes (Wijsh. 11,1). Tussen de onreine geest en de heilige van God is geen verkeer mogelijk. Jezus staat aan de kant van God en niet aan die van de Satan.

Nu verkondigt hij Gods blijde boodschap metterdaad. Hij is een profeet in woord en daad: ‘Zwijg en ga uit hem weg!’ Voor de man is Gods koninkrijk nabij gekomen en schreeuwend verdwijnt de onreine geest.

Omdat Jezus de daad bij het woord heeft gevoegd, zijn de synagogebezoekers helemaal verbijsterd: ‘Een vernieuwend onderricht met groot gezag!’ Zij raken in de ban van Jezus en zijn inspirerend optreden is het gesprek van de dag in heel Galilea.

Er komt een man uit Nazaret.
Zijn naam is: Hij, die mensen redt,
en met de minsten wil Hij zich verbinden;
zijn naam is bij vergetenen te vinden.
In Galilea overal
klinkt het verhaal van Jezus al.
Het zal niet meer verdwijnen,
en midden onder ons zal Hij verschijnen.
(Karel Deurloo, *Liedboek 533*)

Literatuur

De Bijbel spiritueel, Zoetermeer 2004, 133-146. 543-550
C. Labuschagne, *Deuteronomium*, 's-Hertogenbosch 1993
G. Kuijer, *De Bijbel voor ongelovigen-2*, Amsterdam 2013, 5-133
F. van Bladel, *Het Markus Evangelie*, Tiel 2000
G. Van Oyen, *Marcus mee maken*, Leuven 2006
J. Smit, *Het verhaal van Marcus*, Heerenveen 2011

Preekvoorbeeld

De evangeliëlezing van vandaag bevindt zich aan het begin van het evangelie van Marcus. Jezus werd in de vorige verzen gedoopt door Johannes; hij heeft zich teruggetrokken in de woestijn; hij riep de eerste leerlingen om hem te volgen en heeft voor het eerst onderricht gegeven in Galilea. In de lezing van vandaag vernemen we iets meer over de kenmerken van het onderricht dat Jezus gaf.

Wanneer Jezus het woord neemt lezen we immers ‘dat de mensen buiten zichzelf zijn van verbazing over zijn leer. Hij onderrichtte hen niet zoals de schriftgeleerden, maar als iemand die gezag bezit.’ Hoewel er niet expliciet verteld wordt waarover Jezus onderricht gaf, wordt het ons wel iets duidelijker hoe hij dit deed en welke impact dit had op zijn toehoorders. Jezus onderricht ‘als iemand die gezag bezit’. Dit betekent dat hij een nieuw licht laat schijnen op de teksten van de Thora. Jezus is blijkbaar in staat om het symbolische karakter van de teksten te doen oplichten.

Symbolisch dan in de betekenis van het Oudgriekse woord *symbolon*. Dit Griekse woord duidde een geheime boodschap aan. Om de geheimhouding te verzekeren werd de tekst in tweeën gescheurd. Alleen de twee fragmenten samen onthulden de gecodeerde informatie van de boodschap. Jezus is blijkbaar in staat om de twee delen van de Thorateksten, namelijk de tekst die er letterlijk staat en de betekenis waarnaar de tekst verwijst, bij elkaar te brengen. Wanneer hij onderricht geeft, wordt de achterliggende

betekenis, de verwijzing naar God opnieuw duidelijk. De toehoorders zijn buiten zichzelf van verbazing omdat er een nieuwe betekenis voor hen oplicht vanuit de teksten. Het wordt opnieuw duidelijk dat men zich niet moet blindstaren op de tekst, maar dat deze tekst verwijst naar God. Dat hij het woord van God openbaart.

Toch waren er ook mensen in de synagoge aanwezig die deze vorm van onderrichten als een bedreiging zagen. Een man begint te roepen: ‘Jezus van Nazaret, wat hebt Gij met ons te maken? Ge zijt gekomen om ons in het verderf te storten. Ik weet wie Gij zijt: de heilige Gods.’

Op zich schuilt er een vreemde contradictie in deze woorden. De man in kwestie weet, beseft dat Jezus een ware profeet, een man van God is. Maar tegelijkertijd verontrust de wijze waarop Jezus onderricht geeft hem ten zeerste. De man wil vasthouden aan de letterlijke betekenis van de tekst. Hij vereert eerder de tekst dan de betekenis, de verwijzing naar God.

Het beeld van deze bezetene is eigenlijk een heel mooi beeld. De man is vervreemd van zichzelf. Hij klampt vast aan oude, verdorde en nietszeggende woorden die niets betekenen in zijn leven. Daarom is hij ook door het kwade bezeten: hij klampt zich zo vast aan een gezag, dat hij de verbinding met zijn eigen leven, zijn eigen gevoelens en kritische gedachten heeft losgelaten. Hij heeft zijn geloof verengd tot datgene wat neergeschreven staat, maar staat niet open voor dialoog. De bezetene heeft zich afgesloten en wil zijn geloof niet laten bevragen door wat er in het dagelijkse leven gebeurt.

Hier wil Jezus niets mee te maken hebben. Hij verdrijft het kwade. Hij herstelt de relatie van de man met zichzelf en met zijn omgeving. Op deze wijze geeft Jezus niet alleen onderricht met woorden maar ook met daden. De levengevende woorden gaan vergezeld met concrete daden die bevrijdend werken.

De lezing van vandaag doet ons beseffen dat de betekenis van de boodschap van Jezus steeds opnieuw moet worden ontdekt binnen de concrete context waarin we leven. We zullen altijd aandachtig moeten blijven luisteren naar de woorden en de daden van Jezus en van andere profeten die levengevende voorbeelden zijn geweest doorheen de geschiedenis. Geloven is een voortdurende zoektocht naar wat het betekent om christen te zijn in ons leven. Gelukkig hoeven we deze zoektocht niet alleen te ondernemen. Vanuit de gemeenschap waarmee we hier vandaag samen zijn, weten we ons gedragen om samen deze waarheid te ontdekken.

Henk M.J. Janssen OFM, *inleiding*
drs. Eric A. Joris, *preekvoorbeeld*

8 februari 2015

Vijfde zondag door het jaar

Lezingen: Job 7,1-4.6-7; Ps. 147; 1 Kor. 9,16-19.22-23; Mar. 1,29-39 (B-jaar)

Inleiding

De teksten uit het boek Job en het evangelie volgens Marcus komen uit heel verschillende werelden, zowel literair als theologisch. Wanneer ze op deze zondag met elkaar in verband worden gebracht, is het niet helemaal denkbeeldig dat de een de ander gaat overvleugelen. Gezien vanuit het Marcusverhaal, waarin Jezus alle mensen die het te kwaad hebben, geneest, kan de klacht van Job zijn scherpte verliezen. Lezend vanuit Job bestaat het gevaar dat de eigen pointe van Marcus minder uit de verf komt. Dietrich Bonhoeffer heeft in een van zijn gevangenisbrieven (tweede zondag Advent 1943) opgemerkt dat we als christenen niet te snel en te direct nieuwtestamentisch moeten willen zijn. We kunnen en mogen het laatste woord niet spreken voor het voorlaatste woord. En we leven in het voorlaatste, voegde hij er nog aan toe, maar we geloven in het laatste. Dat lijkt me een goede raad bij de voorbereiding van de verkondiging.

Job – Onschuldig lijden

Het boek Job, genoemd naar de hoofdpersoon, is een raamvertelling. Begin (1,1–2,13) en einde (42,7-17), zijn geschreven in proza. Daarbinnen voltrekt zich een drama in voor de Bijbel ongekende poëtische en expressieve taal. Een groot deel ervan verloopt via alleenspraken en gesprekken met vrienden van Job (vgl. 2,11 vv). Zij zijn naar hem toe gekomen om hem bij te staan in zijn ellende. Alles raakte Job immers kwijt: zijn bezit, zijn kinderen en zijn gezondheid. De vriend die als eerste aan het woord komt is Elifaz (4,1–5,27). Uit de reactie van Job op diens woorden (6,1–7,21) is de oudtestamentische lezing van deze zondag genomen (7,1-7). Elifaz had Job aangeraden de verschrikkingen die hem overkomen waren, te accepten als een berisping van Godswege. ‘Gelukkig de sterveling die door God wordt gekastijd’ (5,17), aldus Elifaz, want God pijnigt niet alleen, maar geneest en redt evenzeer. Maar deze ‘pedagogie van de ellende’ is wel het laatste wat Job kan aanvaarden. Hij is ontgoocheld over zijn ‘broeders’ die zijn onschuldig lijden niet ernstig nemen.

Zonder hiernamaals, maar met God

Job 7,1-7 vormt de overgang naar een passage waarin God rechtstreeks door Job wordt aangesproken, ja ironisch aangeklaagd. Mogelijk begint dat al in vers 7 met het woord ‘Gedenk’ of ‘Bedenk’ (enkelvoud na het eerdere meervoud in 6,21 gericht tot de vrienden, al zou dit enkelvoud hier ook op Elifaz kunnen slaan). In het geval dat met dit *memento* God wordt aangesproken, ware het beter om door te lezen tot en met vers 10 of zelfs tot vers 21 voor een goed begrip van het geheel. In vers 8 is in ieder geval God de geadresseerde: ‘Uw ogen zijn naar mij, maar ik zal er niet zijn’ (want dood). Dezelfde gedachte wordt nog eens herhaald aan het slot van deze rede: ‘Ge zult naar mij zoeken, maar ik zal er niet meer zijn’ (v. 21). De ongekende hardheid van het leven en de afwezigheid van een voortleven na de dood bepalen de eerste verzen van dit hoofdstuk. Over dat ontbreken van een hiernamaalsgeloof heeft K.H. Miskotte terecht ooit geschreven: ‘Men moet niet zeggen: Israël was er nog niet aan toe, maar Israëls geestelijke, kritische Godskennis beurde het heen over het puur-naturalistisch geloof aan de kringloop van sterven en herleven.’ God blijft Job zoeken. En Job kan hem, zelfs met de dood voor ogen, niet vergeten.

Spreken uit de leegte

In vers 1-2 wordt de zwaarte van het leven door Job als een algemene ervaring weergegeven. Krijgsveld en slavenwerk kenmerken volgens hem het menselijk bestaan. Daarna (v. 2-6) wordt dit algemene besef met zijn eigen beleving gestaafd en geïntensiveerd. Niet dagen, maar maanden vol leegte zijn hem toebedeeld. Nachtmerries houden hem wakker zodat hij ligt te woelen tot de morgen daagt. Wat een verschil met Elifaz, die in de nacht Gods stem en stilte mocht vernemen (4,12-17; vgl. 1 Kon. 19,12v)! Zijn vlees is bedekt met maden en korsten, zijn huid rot weg (vgl. v. 5, in het missaal weggelaten). Zijn dagen schieten razendsnel af op een einde zonder verwachting. Zijn oog zal dan het goede ('geluk' volgens de vertaling van het missaal) nooit meer zien. Maar spreken blijft hij, tot zijn vrienden die hem niet begrijpen en tot God die hem nog zal missen.

1 Korintiërs 9,16-19.22-23

Zie Paulus zelf, blz. 41-43 en 50.

Een evangelie in volle vaart

De episode uit het Marcusevangelie (1,29-39) doet op het eerste gezicht bijna huiselijk aan in vergelijking met de dramatiek van Job. We zijn in het huis van Simon waar de schoonmoeder van Simon met koorts ligt. Jezus is rechtstreeks vanuit de synagoge daar naar toe gekomen en heeft de moeder van de vrouw van Simon van haar koorts verlost. Alles gebeurt met grote vaart. De drie verzen waarin het voorval beschreven wordt, bevatten meerdere keren het woord 'rechtstreeks' of 'dadelijk' (Gr. *euthus*), een woord dat voor dit evangelie karakteristiek is (44 maal komt het voor, in het eerste hoofdstuk alleen al 11 maal). De synagoge van vers 29 slaat de brug met de voorafgaande perikoop (1,21-28). Daarin wordt verteld hoe Jezus in de synagoge van Kafarnaüm in Galilea leerde met gezag en een onreine geest uitdreef. Zo huiselijk is het allemaal niet.

Dienen (scène 1, v. 29-31)

De hiervoor gememoreerde vaart komt ook nog eens tot uitdrukking in de wijze waarop Jezus de vrouw geneest. 'Hij ging naar haar toe, vatte haar hand en richtte haar op'. Het heeft een hoog *veni-vidi-vici*-gehalte. Geen woord komt er aan te pas. Zijn onderricht met gezag verschuilt zich geheel in de praktische toepassing en vormt de pendant van het exorcisme uit de voorafgaande perikoop. Maar het belangrijkste staat misschien wel aan het einde: 'Zij diende hen'. Daarmee wordt niet droogjes geconstateerd dat de genezing gelijk geslaagd was, zoals de heilige Hieronymus dacht ('wanneer de Heer geneest, volgt herstel altijd onmiddellijk'). Er klinkt iets anders mee. Het dienen (Gr. *diakonein*) van de vrouw is een vorm van navolging van Jezus en zijn pas verworven volgelingen en contrasteert met de onreine geest die Jezus toeriep 'wat hebben wij met U te maken' (1,24). Het verwijst bovendien naar de vrouwen bij het graf van wie gezegd wordt dat zij Jezus in Galilea volgden en *dienden*. (15,41)

Demonen (scène 2, v. 32-34)

Het is sabbat. Pas na zonsondergang komt alles weer op gang en gaat men de straat op. Het ene exorcisme en de ene genezing vermenigvuldigen zich nu voor de deur van het huis van Simon. Marcus tekent Jezus als degene die zorg draagt voor allen (vgl. 'heel de stad', 'velen die Hij genas', 'vele demonen die hij uitdreef'). Jezus is vol compassie voor schapen die geen herder hebben (vgl. 6,34). Maar het meest bijzondere zinnetje in deze scène is die over het zwijggebod voor de demonen. Zij mogen niet aan het woord komen, *omdat* zij hem kennen. Eerder (1,24) had een onreine geest Jezus de 'heilige Gods' genoemd. Op die wijze wil Jezus

zich hier niet afficheren. Pas door heel zijn leven en sterven zal hij zich openbaren. Alleen wie hem op die weg volgt, zal hem verstaan.

Vervolgen of navolgen?(scène 3, v. 35-39)

Het is vroeg in de morgen na de sabbat. Het is nog donker. De zon is nog niet opgegaan (Dat gebeurt pas in 16,2 wanneer de vrouwen naar het graf gaan). Jezus staat op en gaat naar een eenzame plaats. Daar bidt hij. ‘Eer het schemert verheft zich mijn roepen,’ zegt de Psalm (119,45; vgl. Ps. 5, 4). Dan komen Simon en de zijnen naar hem toe. Marcus vertelt dat met gefronste wenkbrauwen. Hij schrijft: ze ‘vervolgden’ of ‘achtervolgden’ hem. De navolging lijkt ineens ver weg. Bovendien zeggen ze tegen Jezus, dat allen hem zoeken. Ze verbeelden zich de representanten te zijn van iedereen (een bekend kerkelijk fenomeen...). Maar dat is allemaal niet de bedoeling. Het gaat niet om Jezus als de zoveelste medicijnman, maar om de verkondiging van het Koninkrijk Gods. ‘Daartoe ben ik uitgegaan,’ zegt hij zelf. Het is een van de weinige keren dat Jezus in dit evangelie de ik-vorm gebruikt.

Literatuur

Karl Heinen, *Der unverfügbare Gott. Das Buch Ijob*, Stuttgart: Verlag Katholische Bibelwerk, 1979

B. Hemelsoet, *Marcus. Verklaring van een Bijbelgedeelte*, Kampen: J.H. Kok, 1977

Preekvoorbeeld

Marcus 1,29-39

Vandaag, broeders en zusters, vragen meerdere stemmen uit de Heilige Schrift onze aandacht.

Allereerst hebben wij geluisterd naar de donkere stem van Job. Job kent de zwaarte van het bestaan als geen ander. Door het leven is hij flink gewond geraakt. Bijna alles heeft hij immers verloren: zijn kinderen, zijn gezondheid en zijn bezittingen. Zo is Job in het Oude Testament de lijdende mens bij uitstek.

In de korte en indringende lezing van vandaag ligt het accent op de eentonigheid en de hardheid van het leven maar ook op de kwetsbaarheid en vergankelijkheid. Uiteindelijk, zo weten wij, houdt Job, ondanks alles, vast aan de God van Israël. Zijn bidden is rauw en vol klagen. Job kan immers Gods beleid over zijn bestaan volstrekt niet begrijpen. Aan het einde van het boek Job is er nog steeds geen begrip maar wel overgave. Job blijft trouw aan God ondanks alle onbegrip. Hij beseft dat wij God als onze Schepper niet ter verantwoording kunnen roepen. In al zijn lijden en verdriet blijft hij verbonden met God. God blijft Job zoeken en Job kan zijn Heer, in alle ellende, niet vergeten.

Als christenen uit de volkeren mogen ook wij bij deze God steeds weer kracht en oriëntatie vinden. Juist als het leven zwaar is geworden door een ziekte die chronisch is geworden, door de dood van een dierbare, door werkeloosheid of ander onheil. In Christus komt deze God ieder van ons tegemoet om ons te dragen en ons bij te staan met zijn genezende liefde, juist als wij door het bestaan flinke kwetsuren hebben opgelopen.

Marcus geeft in het evangelie van deze dag daarvan een prachtig getuigenis. Vanuit de biddende omgang met God is Jezus, zo getuigt de evangelist, genezend werkzaam. Het is dan ook goed om vandaag eerst nader stil te staan bij het gebed van Jezus als de bron van zijn genezend optreden.

Regelmatig lezen wij in het evangelie dat Jezus tijd vrijmaakt voor gebed. Hij doet dat soms, zoals vandaag, op een eenzame plaats. In de stilte van de natuur zoekt hij het gelaat van degene die hij zijn Vader noemt. Maar Jezus bidt ook in de joodse gebedshuizen, de synagogen, en bij gelegenheid van de joodse feesten reist hij naar de tempel van Jeruzalem. Voor een joodse mens was God in heel de schepping te ontmoeten, denkt u maar aan Psalm

139. Maar tegelijkertijd zijn er plaatsen waar God bij uitstek te vinden is, zoals de grote tempel in Jeruzalem. Daar zoekt en vindt de Heer zijn Vader.

Zo vormt het gebed de onderstroom van en de voedingsbron voor het openbaar leven van Jezus. Alles wat hij zegt en doet wordt gedragen door de biddende omgang met God. De relatie met zijn Vader vormt het kader waarbinnen het leven van de Heer zich voltrekt.

Vandaag is overigens ook opvallend dat Jezus niet alleen op een stille plek bidt, maar ook diep in de nacht. Je kunt zeggen dat een mens juist in het duister helemaal op zichzelf wordt teruggeworpen. In het donker zoekt Christus het gelaat van God als bron van licht.

Het gebed van Jezus vormt de dragende grond voor zijn verkondiging en zijn genezingen. Het gebed stempelt het spreken van Jezus en vormt tegelijkertijd de bron van zijn werk als arts naar lichaam en ziel. Beide zaken, verkondiging en genezing, zijn in het evangelie van deze dag aan de orde. Jezus geneest allereerst de schoonmoeder van Simon. Over het hoe van de genezing wordt niets verteld. Alles gebeurt in volle vaart. Marcus vertelt alleen dat de Heer de vrouw bij de hand pakt en haar doet opstaan. Een zieke mens is, zeker naar Bijbelse opvatting, in het gebied van de dood. Als iemand wordt genezen krijgt hij weer voluit leven. Tegen die achtergrond kunnen wij alle genezingen van Jezus verbinden met het geheim van de Paasmorgen. Zieke, aan de dood gewijde mensen, mogen opstaan tot nieuw leven. Tegen die achtergrond kun je zeggen dat iedere genezing die Jezus verricht een 'klein Pasen' vormt. Mensen mogen opstaan en een nieuwe start maken. In de geschiedenis van de Kerk is het thema van *Christus medicus* een geliefd thema geworden. Menige kerkvader spreekt over de Heer als geneesheer. En dan gaat het niet alleen om het wegnemen van koorts, zoals in het evangelie van vandaag, maar om de genezende liefde van Christus in de brede zin van het woord. Een genezende liefde die mensen doet opademen en hen nieuwe kracht en moed geeft. Zo breekt het licht van het Koninkrijk van God met kracht door in onze vaak duistere wereld.

Ons bestaan kan lijken op dat van Job, de schoonmoeder van Petrus of die andere zieken die in het evangelie worden genoemd. Juist dan kan God ver weg lijken en wordt ons gebedsleven vaak schraal. Gelukkig is dan de mens die met God verbonden blijft, desnoods worstelend zoals Job. Hoe arm wordt ons bestaan immers als wij de biddende omgang met God niet op gang houden. Juist in situaties van ziekte en nood moeten wij de band met de bron van ons leven niet verbreken. Het gebed blijft onontbeerlijk als voeding voor onze vriendschap met de Heer. Christen zijn, zo zei eens de grote katholieke theoloog Karl Rahner, is je, samen met Jezus Christus, laten vallen in de onbegrijpelijkheid van God. Ook als wij Gods beleid over ons leven niet kunnen volgen is het goed om God niet te vergeten. God bleef Job zoeken. Hij zoekt ook ons.

drs. Piet G. Hoogeveen, *inleiding*

mgr. dr. Gerard J.N.G. de Korte, *preekvoorbeeld*

15 februari 2015
Zesde zondag door het jaar

Lezingen: Lev. 13,1-2.44-46; Ps. 32; 1 Kor. 10,31–11,1; Mar. 1,40-45 (B-jaar)

Inleiding

In de lezingen van deze zondag gaat het over mensen die buiten de gemeenschap terecht komen. Als oorzaak daarvan worden huidziekte of melaatsheid genoemd. Zij zouden mensen noodzaken zich af te zonderen vanwege besmettingsgevaar. Maar bezien tegen de bredere achtergrond van de Bijbel is hier toch meer aan de hand. Huidziekte en melaatsheid zijn in de Bijbel geen losstaande grootheden, maar zij zijn symptoom van een verstoorde relatie met anderen en met God. En zij vragen van mensen een tijd van inkeer en herstel.

In het evangelie horen we hoe Jezus zich in dienst stelt van dat herstel. En hoewel de tekst hier en daar onduidelijk en verwarrend is, lijkt Jezus zich kwaad te maken op mensen met verantwoording, die het herstel van mensen blokkeren en hen zo het heil onthouden dat hen toekomt.

Leviticus 13,1-2.45-46

Het boek Leviticus, waaruit we deze zondag lezen, vormt het hart van de Thora, de eerste vijf boeken van de Bijbel. Op het eerste gezicht is het wellicht niet zo'n boeiend boek. Het is een aaneenrijging van wetten en voorschriften, waarin je je gemakkelijk kunt verliezen. Maar in het Hebreeuws heet het boek naar het beginwoord: 'En God riep'. Dit boek gaat om de roeping van Israël: een roeping om rein te zijn voor God. En de voorschriften en bepalingen van dit boek willen daarbij helpen. De onderliggende bedoeling van al die voorschriften en bepalingen is: een blauwdruk te geven van een integere samenleving van bevrijde mensen. Daarbij gaat het om de aard van de verbondenheid tussen mensen onderling en met JHWH, over de zuiverheid en uitzuivering van die relaties.

In verband met die uitzuivering hanteert het boek Leviticus vaak de begrippen 'rein' en 'onrein'. Zij worden voor heel verschillende situaties gebruikt en krijgen hun concrete betekenis door het verband waarbinnen ze gebruikt worden.

Rein en onrein kunnen gebruikt worden in verband met lichamelijke toestanden, zoals ziektes en vervuiling, maar als die zich voordoen, dan spelen ze slechts een ondergeschikte rol en zijn aanduidingen voor iets anders, iets dat wezenlijker is.

Rein en onrein spelen een sterke rol in de cultische wetgeving. Wie onrein is mag niet deelnemen aan de eredienst en wordt voor een periode buiten de gemeenschap geplaatst. Het onderscheiden tussen wie en wat rein of onrein zijn, is in Israël toevertrouwd aan de priesters: 'Want het is uw taak om onderscheid te maken tussen heilig en profaan, tussen onrein en rein en de Israëlieten te onderrichten in alle wetten die JHWH hun door Mozes heeft verkondigd' (Lev. 10,10v). Priesters stellen overigens alleen de diagnoses, zij zijn geen geneesheren.

In Leviticus 13 en 14 gaat het over allerlei vormen van huidziekten (13,1-46), vlekken op voorwerpen (13,47-59), regels voor reiniging (14,1-32) en uitslag van huizen (14,33-57).

Wat is de bedoeling van deze verschijnselen? Hoe gaat Israël daarmee om? Deze verschijnselen worden in verband gebracht met de relatie tot JHWH. De uiterlijke vormen van uitslag en verontreiniging zijn een weerspiegeling van innerlijke disharmonie en verdeeldheid tussen het slachtoffer en zijn Schepper en God, JHWH.

In de lezing van deze zondag horen we dat iemand die aan huidziekte lijdt, in gescheurde kleren moet lopen en zijn haren los moet laten hangen. En dat hij zijn baard moet

bedekken en ‘Onrein, onrein!’ moet roepen. Zolang de ziekte duurt is hij onrein en moet hij apart wonen en buiten het kamp verblijven (vv. 45v). Deze periode van afzondering is bedoeld als een periode van boete en herstel.

Deze duiding van huidziekten komen we in verschillende Bijbelverhalen tegen. Zo wordt Mirjam, als zij met Aäron kwaad spreekt over Mozes (Num. 12,1v) door melaatsheid getroffen (Num. 12,9v) en wordt zij zeven dagen buiten het kamp gesloten (12,14v) als tijd van herstel. En in 2 Kronieken 26,16-23 wordt verteld hoe koning Uzzia door hoogmoed gedreven zelf de tempel binnen gaat om offers op te dragen. Iets wat voorbehouden is aan de priesters. Als hij daarop aangesproken wordt door de priesters, ontsteekt hij in woede en op hetzelfde moment wordt er op zijn voorhoofd een vlek van huidziekte zichtbaar. De priesters stellen zijn onreinheid vast en manen hem weg te gaan en hij doet dat direct. En hij leeft verder in afzondering.

De afzondering waarin mensen met huidziekten moeten verblijven is dus niet zozeer bedoeld als isolatie om besmetting van anderen tegen te gaan maar als periode van bezinning en herstel van de getroffene zelf.

1 Korintiërs 10,31–11,1

Zie Paulus zelf, blz. 41-43 en 50.

Marcus 1,40-45

In het eerste hoofdstuk van het Marcusevangelie horen we over het helende en genezende optreden van Jezus. Het laatste verhaal in deze reeks betreft een ontmoeting met een melaatse.

Het staat er zomaar ineens, zonder nadere aanduiding van tijd en plaats. Noch de naam van de melaatse, noch die van Jezus worden genoemd, ook al voegen sommige vertalingen de naam van Jezus toe in vers 45, vanwege de verstaanbaarheid van de tekst. Maar daarmee vullen ze in wat de tekst zelf open laat. Commentatoren weten niet altijd raad met dit verhaal. Het is een verhaal vol emoties van de kant van de melaatse én van de kant van Jezus. De melaatse valt voor hem op de knieën en zegt: ‘Als u wilt, kunt u mij rein maken’ (v. 40).

Vanuit Leviticus weten we dat het alleen een priester toekomt om iemand rein of onrein te verklaren. Jezus zou dus kunnen zeggen dat hij aan het verkeerde adres is. Dat doet hij niet.

De meesten vertalen dat Jezus op het verzoek ingaat ‘door medelijden bewogen’ of ‘diep ontroerd’(v. 41). Maar er is ook een andere lezing mogelijk, namelijk dat Jezus woedend is. Die vertaling sluit beter aan bij de stemming in vers 34, waar staat dat Jezus hem na de reiniging ‘bars wegstuurt’ of ‘terugstuurt’. Dan zou het zo kunnen zijn dat de man zich eerder tot de priesters heeft gewend maar die zouden hem de verklaring van reinheid hebben geweigerd. Jezus is daar zeer verontwaardigd over en doet nu wat eigenlijk alleen de priesters mogen doen.

Vervolgens stuurt hij de man wel terug naar de priesters. Doorgaans wordt daarvan gezegd dat Jezus zich op deze manier wil voegen in het verwachte patroon in dergelijke situaties en dat hij de man ook daartoe wil aanzetten ‘om ze het bewijs (getuigenis) te leveren’ (v. 44). Maar deze zelfde uitdrukking (als een getuigenis voor hen) komen we nog twee keer elders tegen bij Marcus. In het verhaal van de uitzending van de twaalf zegt Jezus dat de leerlingen waar zij niet ontvangen worden, weg moeten gaan en het zand van hun voeten moeten stampen ‘een getuigenis tegen hen’ (6,11). En wanneer Jezus zijn leerlingen voorbereidt op wat hen mogelijk kan overkomen, dan zegt hij: ‘voor gouverneurs en koningen zullen jullie terechtstaan omwille van mij, als een getuigenis voor hen’ (13,9).

In deze twee verhalen heeft het getuigenis dus het karakter van een aanklacht. En in die lijn kan het offer van de gereinigde melaatse dus ook worden verstaan: niet zozeer als een

teken van erkenning van de normale gebruiken, maar als een aanklacht tegen de handelwijze van de religieuze verantwoordelijken.

Daarmee zou dit verhaal een brug vormen naar het tweede hoofdstuk van het Marcusevangelie, waar sprake is van een groeiende weerstand van de kant van de religieuze leiders tegen het optreden van Jezus. Hij is een getekend man door zijn contact met de melaatse en andere mensen aan de rand. Hij laat zich door de weerstanden niet weerhouden om te ijveren voor het herstel van zuivere relaties tussen mensen en God.

Preekvoorbeeld

De uitdrukkingen ‘ergens ziek van zijn’ of ‘ergens de ziekte over in hebben’, zullen velen van ons bekend zijn. Er zijn mensen die ziek ‘zijn’ en mensen die ziek ‘doen’; de laatsten gooien de boel op één hoop en verstieren de zaak. Ziekte vormt het spanningsveld waarin het evangelie van vandaag zich afspeelt en ons voorgaat op zoek naar licht, leven en zuiverheid.

Met het verhaal over de reiniging van de melaatse besluit Marcus het eerste hoofdstuk van zijn Blijde Boodschap over Jezus van Nazaret. Direct aan deze passage voorafgaand, vinden we meerdere verhalen over mensen die opknappen van Jezus’ optreden. Hij maakt ‘schoon schip’: bevrijdt mensen van onreine geesten, brengt ‘met gezag’ een nieuwe leer, geneest de schoonmoeder van Petrus en drijft demonen uit. Hier wordt het programma van Jezus al in grote lijnen neergezet: het vestigen van Gods rijk op aarde. Dan vindt de ontmoeting met de melaatse plaats, een mens zonder naam; het kan iedereen zijn. Hij komt bij Jezus ‘om hulp’, waarbij opvalt dat hij niet vraagt om genezing, maar om reiniging. De kwaal waaraan hij lijdt, wordt hiermee geplaatst onder een andere noemer, namelijk onreinheid. ‘Reinheid’ is een cultisch begrip en gaat over vragen met betrekking tot onze geschiktheid om te verkeren met het ‘heilige’, dat is met God en zijn wereld. Reinheid is het ordeningsprincipe dat de wereld van God en die van mensen, van het hemelse en het alledaagse, van leven en dood van elkaar onderscheidt. De mens heeft deel aan beide werelden, maar het is niet goed wanneer dit door elkaar heen loopt. Vergelijk het met de wereld van sport en politiek. Het is beter om deze van elkaar te onderscheiden, de verhouding ertussen zuiver te blijven zien; reinheid, ook hier ...

De melaatse zélf, ongetwijfeld is hij ziek, misschien zelfs ernstig, lijdt niet alleen aan zijn lichamelijke kwaal, maar blijkt ook onder zijn scheiding van de wereld van God en van de mensen. Ook daar is hij ‘ziek’ van, want verstoken van alle contact wordt een mens eenzaam. God heeft met zijn schepping andere bedoelingen! Jezus ‘roept’ daarom de melaatse terug in het leven. Vervolgens stuurt hij hem op ‘barse’ toon weg om zich aan de priester te laten zien die hem ‘rein’ kan verklaren. In de vroegere Statenvertaling staat dat Jezus ‘strengelijk’ sprak; ‘gestreng’, dat is met gezag. Net als ooit bij de schepping wordt nu ook over de melaatse het licht van God afgeroepen. En het wérd licht, maar hij mocht er met anderen niet over praten. Het was zuiver iets tussen hem en Jezus. De hemel, níet de wereld had hiermee van doen. Maar zijn mond houden kon hij niet, en hij riep over het geluk dat hem ten deel was gevallen. Gods reddende hand was zichtbaar aanwezig in het leven van Jezus, en wel zo sterk dat in Jezus de scheiding tussen hemel en aarde wordt overstegen. Nog meer mensen trekken naar Jezus voor redding, maar hij trekt zich terug en verblijft op eenzame plaatsen, op afstand. Wanneer Jezus’ werk stil valt, wie draagt Gods helende hand dan verder?

Daarom schrijft de apostel Paulus aan de christenen van Korinte: wees navolgers van Christus: breng redding. En hij roept hen, maar ook óns op, om aan mensen wederom de boodschap van het Rijk Gods te verkondigen. Opnieuw horen mensen dat God zonden

vergeeft en ons zuivert, dat voor God iedere mens belangrijk is en dat hij met iederéén opnieuw begint. Dan komt de Hemel naar de aarde, en is het goed; zelfs zéér goed! Moge het zo zijn.

drs. Theo A.F.M. van Adrichem OFM, *inleiding*

drs. Frank W.M. van der Knaap MA, *preekvoorbeeld*

18 februari 2015
Aswoensdag

Lezingen: Joël 2,12-18; Ps. 51; 2 Kor. 5,20-6,2; Mat. 6,1-6.16-18 (B-jaar)

Inleiding

Joël 2,13-18: Keert tot mij terug, 2 Korintiërs 5.20-6,2: Laat u met God verzoenen! Matteüs 6,1-6. 16-18: Aalmoezen, bidden vasten

‘Bekeert u en geloof in het evangelie’ dat is de nieuwere tekst die bij het uitdelen van het Askruisje kan worden uitgesproken. Of deze tekst nu beter is dan het: ‘gedenk o mens dat gij stof zijt en tot stof zult wederkeren’ laat ik nu in het midden. Ik ga verder in op het begrip ‘Bekering.’ Een woord dat zich moeilijk modern laat verstaan.

Enkele jaren geleden bezocht ik de Dom van Keulen. Vlak voor de ingang was er een schutting. Daartegenaan allemaal teksten van gebeden. Toen ik ze ging lezen bleek dat het allemaal beden waren om vergeving. Vergeving voor de dingen die er in die jaren 40-45 waren gebeurd: prachtig is dat, zo vlak voor die dom. Ontroerender zelfs dan die gigantische kerk! Jammer dat ze dit prachtige teken van boetvaardigheid vrij kort daarna weer hebben weggehaald: men vond ze ontsierend. Toch waren juist die teksten een teken van de vernieuwing van het Duitse volk.

De dag des Heren

Het boek Joël begint met een angstwekkend hoofdstuk over een sprinkhanenplaag die het land teistert. Volgens mij is dit een beeld van de overrompeling van het land door de soldaten van Babel. In die nood roept hij Israëls Heilige aan (1,19) als redder. Als God gaat helpen betekent dat een omkering van al het bestaande: een huiveringwekkend gebeuren! Niets kan blijven zoals het is. Hij gelooft in een nieuwe ordening, een nieuw tijdsgewricht. Hij noemt dat de dag van de Enige die voor de deur staat (2,1). De komst van Gods nieuwe wereld is heel ingrijpend. De aarde beeft en de hemel trilt (2,10) en zon, maan en sterren verduisteren. De dag wordt groot genoemd is en verschrikkelijk. Maar wij zijn geen toeschouwers! We worden uitgedaagd te reageren: ‘Dit zegt de Heer: keert naar mij terug.’ Een nieuwe wereld vraagt nieuwe participanten: mensen die werkelijk nieuw worden. Geen uiterlijk vertoon (het scheuren van je kleren) maar het scheuren van je hart. Je hart waar al je gedachten vandaan komen is in het geding. Een totale ommekeer is nodig wil Gods Koninkrijk en Gods *Saeculum* (tijd en plaats tegelijk) tot stand komen.

Laat u met God verzoenen

Een jaar na Paulus' eerste brief aan de Korintiërs schrijft Paulus in het jaar 55 zijn tweede brief. De verhouding van Paulus tot de gemeente van Korinte, die hij opnieuw bezoekt lijkt wat gespannen. Na zijn prachtig getuigenis over het ene lichaam met de vele ledematen en de hymne op de liefde die wij in 1 Korintiërs 13 aantreffen lijkt de situatie wat reden tot zorg te hebben gegeven. Men oppert dat er in een tussenbrief die verloren is gegaan daarover gesproken wordt. Paulus schijnt nog even *troubleshooter* te zijn geweest. Nu heeft hij zijn reisplannen zo veranderd (2 Kor. 1,12) dat hij nog even terug kan komen om de puntjes op de i te zetten. En daar hebben wij zijn prachtig getuigenis over God als trooster (1,4) en zijn oproep tot vergeving (2,5) aan te danken. In het vijfde hoofdstuk komt hij echt ter zake: wij leven vanuit de

vergevende liefde van God en worden opgeroepen ons met hem te verzoenen (5,20). Geen gelegenheid moet onbenut blijven, want hij komt ons te hulp op de dag van zijn bevrijding. Zie verder: *Paulus zelf*, blz. 59-65.

Matteüs 6, 1-19

De Veertigdagentijd is een tijd van aandacht voor goede dingen doen. Het evangelie noemt als daden van gerechtigheid: aalmoezen, gebed en vasten. Jezus noemt deze werken van gerechtigheid met nadruk. Wij moeten ze doen maar... 'in het verborgene'. Wonderlijk genoeg moeten wij als goede hoorders (en doeners!) van de Bergrede én licht en zout der wereld zijn én tegelijkertijd werken aan de omgang met God in het verborgene. Zijn die dingen met elkaar in tegenspraak? Neen. Het gaat om het vinden van je goede plaats op aarde, om de verhouding van jou met God. De daden zijn daar een stille maar krachtige uitstraling van... als het goed is. Neem het voorbeeld van een klooster. Een klooster heeft zijn uitstraling niet door de folders die verspreid worden of het aan de weg timmeren maar vooral door het feit dat het – als het goed is – een haard is van mensen die in het verborgene hun relatie met God vormen. Dat is de werkelijke aantrekkingskracht. We gaan de werken van gerechtigheid langs.

De **aalmoezen**. Het boek Leviticus spreekt er over in het 19de hoofdstuk.

Gerechtigheid en het geven van aalmoezen worden in één adem genoemd. Het geven van aalmoezen hoort niet voort te komen uit medelijden maar uit een tot in je binnenste geraakt worden door de nood van de ander, zoals God daardoor geraakt wordt. Er staat heel lijfelijk in de Bijbel dat Gods ingewanden letterlijk beroerd worden als hij de nood van zijn volk ziet. Dat is ook iets wat bij de mens wordt verwacht. Dat de mens er ook 'lichamelijk' onder lijdt als hij het leed van anderen ziet en er ook echt door in beweging komt: 'be-roerd' in de andere zin van het woord. Niemand kan door een beroep op onze goede sociale voorzieningen zich onttrekken aan de praktische oefening in en beoefening van gerechtigheid. We hebben in ons land een prachtig sociaal wetsysteem opgebouwd en dat is heel fijn, maar daarbij zal altijd blijven horen: jouw persoonlijke betrokkenheid. Opdat jij kunt laten zien dat het jou ernst is met de zaak van het koninkrijk van God.

Het **bidden** wordt in het evangelie van vandaag ook genoemd. Bidden als activiteit: het richten van jouw eigen hart op God. Bidden, het 'in het verborgene' verkeren met de Vader. En het **vasten** sluit de rij van werken van gerechtigheid. Om je niet te zeer te hechten aan het aardse is er toch de mogelijkheid om te vasten. Het gaat dan niet om de ascetische prestatie maar om de wil tot solidariteit om samen met andere mensen te willen leven naar een nieuwe toekomst toe. Het gaat dan nooit om zelfkwellend; goed vasten heeft altijd te maken met je verhouding tot God en je naaste en het verstaan van de oproep tot terugkeer tot die twee.

De joodse traditie kent twee vastendagen. De christenen ook vroeger altijd de woensdag en de vrijdag. We kennen de schriftgeleerde die zich erop voor laat staan dat hij twee keer in de week vast en ook veel, heel veel aalmoezen geeft... maar al deze dingen verliezen hun echte betekenis als ze niet gebeuren in het verborgene, dat betekent: voor het oog van God alleen. Het vasten is naast een oefening in rouwbeklag en ommekeer voor jezelf ook een oefening tot delen. Opdat we allen weten mogen dat wij er allen zijn om alles samen te hebben. Er is ook zo'n mooie psalm, het oude tafelgebed: 'Wij danken U Heer, dat u spijs geeft aan al uw schepselen' (Ps. 144,15v). De psalm zegt het heel uitdagend, en de bedoeling van het bidden van die psalm is dat het schaamrood ons naar de kaken stijgt en wij beginnen te delen.

Een ritueel van hoop

'Gedenk o mens dat ge stof zijt en tot stof zult wederkeren', de oude tekst die wij in de Haarlemse kathedraal ook nog wel eens gebruiken. Maar die nieuwe oproep: 'bekeert u en gelooft in het evangelie' is uitdagender. 'Ga op weg' betekent: Geloof in de blijde boodschap. Dat jij er mag zijn op jouw plek. Dat jij nodig bent waar jij staat. Dat wat jij doet zin heeft.

Rabbi Jakob Itzhak kon het eenvoudigweg niet verdragen wanneer men iemand als slecht bestempelde. ‘Een mens doet wel slechte dingen,’ placht hij te zeggen, ‘wanneer de neiging hem daartoe te veel wordt, maar daardoor wordt hijzelf nog niet slecht. Niemand doet met opzet slechte dingen. Hij raakt er ofwel zonder het te weten in verzeild, of hij houdt het slechte voor het goede. Je moet degene, die het slechte doet, juist liefhebben en hem in liefde helpen te ontkomen aan de maalstroom waarin zijn drift hem meesleurde.’

Psalm 51

Na zijn misstap (het roven van de vrouw van Uria) maakt de profeet Natan David wakker en daar hebben we deze boetepsalm aan te danken, die alle priesters en religieuzen iedere vrijdagmorgen weer moeten bidden. ‘Wees mij genadig Heer want tegen U heb ik gezondigd.’ Als Jezus in zijn Bergrede het ‘oog om oog, tand om tand’ uit de Thora citeert, gaat hij die uitspraak beter uitleggen dan wij dat, als wij de uitspraak citeren, doen. Jezus leert ons: Houd nu eens op bij voorbaat al de verongelijkte partij te spelen ... laat de ander als mogelijke boosdoener nu eens even buiten beschouwing en kijk naar jezelf... zoals David dat moest doen. In hoeverre ben *jijzelf* degene die de ander kwetst?

De grootste zonde

Een joodse geleerde zei eens:

‘Intellectueel is de mens sinds de tijd van de Bijbel een gigant geworden maar ethisch is hij een dwerg gebleven.’

Daarom roept Paulus ons op: ‘Laat u met God verzoenen! Hem die geen zonde heeft gekend heeft zich voor ons tot zonde gemaakt opdat wij door Hem Gods eigen heiligheid zouden worden.’ Ga er maar aan staan! En de rabbijnen voegen daaraan toe: ‘de grootste zonde is niet dat een mens fouten maakt, de enige echte zonde is: niets doen om jezelf te beteren.’

Het gebed van Leo Baeck

Het gebed van rabbijn Leo Baeck sluit hierop aan. In 1945 oefende hij als rabbijn persoonlijk al zijn invloed uit om de Duitse opzieners en bewakers van de concentratiekampen tegen wraakacties van hun slachtoffers (van de weinige overlevenden!) te beschermen. Zodra hij er geestelijk en lichamelijk weer enigszins bovenop was gekomen, werd hij een van de eerste pleitbezorgers voor verzoening tussen Duitsers en Joden. Zijn gebed uit de eerste jaren na de oorlog behoeft geen commentaar het luidt aldus:

*Vrede zij de mensen van kwaden wille,
en moge er een einde komen aan alle gepraat over wraak
en aan al het gepraat over straf en tuchting...
De gruweldaden die bedreven zijn,
zijn met geen pen te beschrijven;
ze gaan de grenzen van het menselijk bevattingsvermogen te boven,
en velen getuigen daar nog van met hun bloed...
Daarom, o God,
weeg hun lijden niet met de weegschaal der gerechtigheid,
zodat Gij het hun beulen toerekent
en op gruwelijke wijze rekenschap van hen eist,
maar laat het anders zijn.*

*Reken liever de beulen en de aangevers
en de verraders en alle slechte mensen
al de moed en de geestkracht van de anderen toe,*

*hun bescheiden houding, hun nobele waardigheid,
de moeite die zij zich in stilte bij alles getroostten,
de hoop die zich niet gewonnen gaf
en de dappere glimlach die de tranen deed opdrogen,
en alle offers, al de vurige liefde ...
al die doorwoelde en gekwelde harten
die desondanks sterk en vol vertrouwen bleven
in het aangezicht van de dood en in de dood zelfs,
ja, ook de uren van de grootste zwakheid...*

*Laat dat alles, o God, voor U meetellen
als losgeld ter vergeving van de schuld,
meetellen voor de wederopstanding van de gerechtigheid –
laat al het goede meetellen en niet het kwade.
En laat ons in de herinnering van onze vijanden
niet langer hun slachtoffers zijn,
niet meer hun nachtmerries en spookbeeld,
maar in plaats daarvan hun steun,
opdat zij hun razernij laten varen.
Slechts dat worde van hen verlangd –
en dat wij, wanneer alles voorbij is,
weer als mensen onder de mensen mogen leven,
en dat er weer vrede komt op deze arme aarde,
voor de mensen van goeden wille,
en dat er ook op de anderen vrede neerdale.*

Zo moge het zijn.

Preekvoorbeeld

De knop gaat om ...

Het is een hele omslag die we vandaag maken.

Van de uitbundigheid van de laatste dagen, naar de ingetogenheid van dit uur.

Van feesttenten en van parades met uitgedoste mensen, richten we ons hier op de weg van Jezus, zijn gang naar Jeruzalem.

Zo gaat het van 'Kijk mij eens in al m'n gekkigheid', naar 'Zie de mens'.

Jazeker, dat is een hele omslag. De knop moet om.

Alle ketelmuziek moeten we buitensluiten om tot inkeer te komen. Dat is best lastig.

Het is makkelijker om aan de vragen die ertoe doen, voorbij te leven. Vragen als: Wie ben ik?

Van waaruit leef ik? Wat zijn mijn bronnen? Wie ben ik voor anderen? Wie ben ik voor God?

Het gaat over onszelf en onze innerlijke drijfveren.

Jezus geeft daar handvatten voor vanuit drie invalshoeken. Hij spreekt over het geven van aalmoezen, over bidden en over vasten. Dat zijn drie verschillende zaken, maar in hun samenhang raken ze de kern van het leven. Het zijn dan ook niet drie willekeurige activiteiten. In de geloofsvisie van Jezus horen ze bij elkaar. Het zijn de drie terreinen die samen uitmaken hoe jij er bent. Achter die drieslag van 'geven, bidden en vasten' schuilen

namelijk drie vragen: Wie ben je voor de ander? Wie ben je voor God? Wie ben je in de verhouding tot jezelf? In de verbinding van die drie, in die driehoeksverhouding laat jij zien wie je bent, waarvoor je staat.

‘Aalmoezen geven’ klinkt onder ons niet positief. Je maakt je ervan af, met een aalmoes. Zo niet in de tijd van Jezus. Vanuit de joodse achtergrond van het christelijk geloof was er altijd aandacht voor de zwakkeren. In zijn tijd: wees, weduwe en vreemdeling. Je leeft niet voorbij aan je medeschepselen, mensen als jij. Het gaat dan ook echt om de vraag of je de ander, de anderen ziet staan in hun nood, in hun verdriet, in hun zorgen om het bestaan. Zie je de ander of kijk je liever de andere kant op – liefst je eigen kant?

In ‘aalmoezen geven’ gaat het om de vraag: wie ben je eigenlijk voor de ander. Ben je er wel voor de ander? Doe jij er toe als het gaat om de zorgen in het leven van anderen?

Aan ‘bidden’ kunnen we heel veel aspecten onderscheiden.

Bidden als *vragen*. Natuurlijk, want er is ook veel om te vragen. We kunnen ook denken aan bidden als *klagen*. Stem geven aan al die gevoelens van onmacht en menselijk leed. Wat is er veel te klagen. Bidden kan zich ook uiten in een bede om draagkracht; dat je het leven, zo zwaar en droevig als het soms is, kunt *dragen*.

Al die aspecten hebben hun gelijk: Er is veel te vragen, te klagen en te dragen. Maar zo zijn het wel steeds beden van óns uit.

Er is nog een ander aspect. Bidden als *wagen*. Kun je ook van de schepper uit naar het leven kijken en het wagen met wat voor hem van waarde is? Durf je je daarvoor open te stellen en na te denken over de vraag wat dat concreet voor jouw opstelling in het leven betekent?

In bidden gaat het uiteindelijk niet om de vraag wat je aan God hebt, maar of je vanuit zijn blikrichting naar het leven kunt kijken. Het gaat ook over wie jij bent voor God. Een vrager, een klager? Dat kan. Maar ben je ook iemand die het wil wagen met wat hij met het leven bedoelt? Ga je daarvoor?

In het vasten ten slotte ontzeggen mensen zich bepaalde zaken. Ook daar zit inkeer en bezinning achter. Het gewone, vanzelfsprekende patroon doorbreken om op te lopen tegen vragen als: wat heb ik voor mijzelf nu eigenlijk nodig om mens te zijn? Ik laat bepaalde dingen, om te gaan denken over wat nu echt van waarde is voor mij en waarom het dat is. En natuurlijk spelen hier ook die andere twee thema’s: welke plaats hebben in mijn leven de mensen om mij heen? Welke zijn voor mij de bronnen van mijn bestaan? Wat vormt en motiveert mij?

Zo gaat het in vasten niet om de vraag ‘wat laat ik staan?’ Maar om ‘wat ontdek ik eigenlijk over mijn leven, als ik iets laat staan?’

Geven, bidden en vasten. Op deze manier lopen er vragen uit weg, die ons storen in ons levensritme van ‘het gaat nu eenmaal, zoals het gaat’. Lastige vragen. Daarom zijn we doorgaans niet geneigd er lang bij stil te staan. Toch gaat het om fundamentele vragen.

Het bijzondere is nu dat Jezus aan die drieslag van ‘geven, bidden en vasten’ waar al die bezinningsvragen aan vast zitten, één en hetzelfde motto meegeeft. Dat maakt het misschien toch een beetje makkelijker, want het geeft richting aan die vragen. In Matteüs 6,1 staat dat het in ‘geven, bidden en vasten’ om gerechtigheid hoort te gaan.

Gerechtigheid. Het is echt een sleutelwoord in de Bijbel en ook in het leven van Jezus. Het is iets dat God op het oog heeft, namelijk dat wij mensen tot ons recht komen, dat wij *terecht* komen. Zo kun je dat woord misschien het best omschrijven. Dat is wat God op het

oog heeft. Dat is wat Jezus op zijn weg door het leven in woorden en daden uitdroeg; dat mensen terecht komen, tot hun recht komen.

Komt de ander met een kleine letter en de Ander met een hoofdletter bij ons tot zijn/haar recht? En wijzelf, doen wij onszelf recht in ons leven, tussen de mensen en voor de Eeuwige? Waar staan we? Hoe doen we?

Het zijn die vragen van bezinning en inkeer, die ons vanuit het evangelie worden aangereikt aan het begin van deze veertigdagentijd. De tijd, waarin je in de kerk kunt horen hoe Jezus in verschillende situaties met en voor de mensen gerechtigheid leefde. En hoe God hem daarin door alles heen steunde, tot op de Paasmorgen.

Hein Jan van Ogtrop, *inleiding*
prof. dr. Jaap J. de Lange, *preekvoorbeeld*

22 februari 2015
Eerste zondag van de Veertigdagentijd

Lezingen: Gen. 9,8-15; Ps. 25; 1 Petr. 3,18-22; Mar. 1,12-15 (B-jaar)

Inleiding

Er kan veel verkeerd gaan. Het leven kan stagneren en vastlopen. Hoe verder? De mens beseft het niet alleen te kunnen, en bevrijding nodig te hebben. De Bijbel spreekt telkens over bevrijding en een nieuw begin. Met Noach maakt de mensheid een nieuwe start. Abram wordt uit de volken geroepen om een zegen voor hen te worden. Israël wordt door de bevrijding uit de slavernij een volk met toekomst.

Eeuwen later kondigt Deuterokesaja bevrijding uit ballingschap aan: zie ik maak iets nieuws. Uit deze profeet citeert Marcus als hij het begin van de blijde boodschap van Jezus schrijft, die als climax de verrijzenis heeft, het feest waarop wij ons voorbereiden.

Genesis 9,8-15

Het begon allemaal zo mooi met de mens en zijn schepping: 'God zag dat het zeer goed was.' Maar wat is er allemaal gebeurd waardoor deze uitspraak veranderde in: 'God zag dat alle mensen slecht zijn: alles wat ze uitdachten was even slecht' (Gen. 6,5).

Het zou hun totale ondergang geworden zijn, als God met Noach geen doorstart had gemaakt, met hem de mensheid opnieuw begonnen was. 'Ik sluit een verbond met jullie en met je nakomelingen, en met alle levende wezens op aarde'. Voor een verbond zijn minstens twee partijen nodig die met de voorwaarden van het verbond instemmen. Maar hier is het een algemeen verbond eenzijdig door God aangeboden, waarmee hij zichzelf verplicht zich aan de belofte te houden die hij eraan verbonden heeft. Wij vernemen geen woord van Noach die het verbond aanneemt, geen bevestiging van zijn kant.

God sluit het verbond met Noach die rechtschape wordt genoemd, maar in hem met de mensheid die niet beter is dan vóór de zondvloed: 'Nooit zal ik de aarde meer omwille van de mens vervloeken, want alles wat de mens uitdenkt, van zijn jeugd aan, is nu eenmaal slecht' (Gen. 8,21). God waagt het toch met die mens, verplicht zichzelf aan hem, en verzekert toekomst. De herhaling van de belofte benadrukt dat nog eens: nooit weer... nooit weer zal alles wat leeft door het water van een vloed uitgeroeid worden.

Het teken van het verbond zal voor alle komende generaties 'mijn boog' in de wolken zijn. Het Hebreeuwse woord betekent op de eerste plaats strijdboog om mee te schieten. Een mooi symbool voor God die geen vernietiging meer wil, en zijn boog in de wolken plaatst met de schootkant van de aarde en mensheid afgekeerd.

De voorstelling van God die met een boog strijdt, komt in de Bijbel voor (Hab. 3,9-11 en Ps. 7,13). Maar ligt het op het einde van het verhaal over de zondvloed met zoveel wolken en regen niet voor de hand dat de verteller van het verhaal in een veelkleurige regenboog het teken ziet van God die ondanks alles met heel zijn schepping verbonden wil blijven?

Meestal is het teken van een verbond er voor mensen om hen aan het verbond te herinneren. Maar hier is het een teken voor God zelf. Als hij de boog in de wolken ziet, zal hij denken aan het verbond.

De verteller moet twee versies van het verhaal voor zich gehad hebben, die hij allebei wilde bewaren. Vandaar verdubbelingen die hetzelfde herhaald zeggen en daarmee benadrukken dat God zich verplicht aan zijn verbond met Noach en zijn familie en met al wat op aarde leeft. Een eeuwig verbond. Een grenzeloos aanbod.

Marcus 1,12-15

Het verhaal van Jezus' beproeving is heel nauw verbonden met zijn doop. Want het is dezelfde Geest die op hem neerdaalde, hem tot zoon en dienaar van God maakte, en hem nu de woestijn in drijft. Marcus bezigt hier een woord dat ook voor het uitdrijven van demonen gebruikt wordt (*ekballein*: eruit gooien) om de heftigheid van het gebeuren aan te geven, denk ik: de geest drijft hem uit, stuwt hem voort de woestijn in.

De woestijn is een plaats van beproeving, waar een mens het alleen niet redt en gaat beseffen waarvan hij leeft en wie hij is. Soms trokken mensen er zich in terug om een begin te vormen van een nieuwe, God welgevallige samenleving, zoals de Essenen, of verzamelden er zich mensen die met een schone lei wilden beginnen.

De herhaling van het woord woestijn in dit korte verhaaltje benadrukt dat Jezus in de wildernis is. Hij verblijft er veertig dagen. Het getal veertig geeft de duur aan van een generatie of een vrij lange periode waarvan men de precieze duur niet kent. Israël zwierf veertig jaar door de woestijn en werd er op de proef gesteld (Deut. 8,2-10). Mozes verbleef veertig dagen op de berg zonder eten en drinken (Ex. 34,28). De profeet Elia trekt veertig dagen door de woestijn door een engel van voedsel en water voorzien (1 Kon. 19,1-8).

Zoals het volk Israël, Mozes en Elia, verblijft Jezus in de woestijn en wordt er op de proef gesteld. Zijn verhevenheid als zoon en dienaar van God spaart hem daar niet voor. Het brengt hem juist in confrontatie met tegenstanders en met wat hem tegenzit. Hier gepersonifieerd in Satan, wat 'tegenstrever' betekent.

Waarin Jezus precies beproefd is, vermeldt Marcus niet. Wel vertelt hij in zijn evangelie dat tegenstanders naar Jezus toekomen om hem op de proef te stellen. Farizeeën vragen hem om een teken uit de hemel. Jezus weigert zo zijn macht en gezag te bewijzen (Mar. 8,11vv). En ze komen zijn trouw aan de Thora beproeven met de vraag of een man zijn vrouw mag verstoten. Mozes heeft immers toegestaan een scheidingsbrief te schrijven (Mar. 10,2-9). En zal hij buigen voor de heersende macht: 'Is het toegestaan belasting aan de keizer belasting te betalen of niet?' 'Waarom stelt u mij op de proef?' (Mar. 12,15vv).

Ook Petrus probeert Jezus van de weg te brengen die hij gaan moet. Jezus keert zich fel tegen hem: 'Ga terug, achter mij, Satan! Jij denkt niet aan wat God wil, maar alleen maar wat mensen willen' (Mar. 8,32vv).

Hij leefde te midden van de wilde dieren. Zij horen bij de wildernis, een eenzame plaats waar alleen maar wilde dieren zijn die een potentiële bedreiging vormen; geen mens te bekennen bij wie Jezus steun zou kunnen vinden. Een beproeving in eenzaamheid.

De wilde dieren wekken ook associaties met de machten van het kwaad, maar zij kunnen Jezus niet deren. Hij staat onder Gods bescherming. 'Hij vertrouwt je toe aan zijn engelen die over je waken waar je ook gaat... leeuw en adder zul je vertrappen, roofdier en slang vermorzelen' (Ps. 91,11vv). Ook Elia ondervond hulp van een engel op zijn tocht door de woestijn (1 Kon. 19,5-8).

Er zijn er ook die denken dat in deze twee zinnestjes het eschatologische vredesrijk getekend wordt. De angst van mensen voor wilde dieren verdwijnt, 'kalf en leeuw zullen samen weiden en een kleine jongen zal ze hoeden' (Jes. 11,6vv). De messiaanse tijd van vrede breekt aan.

Of een nog verdergaande interpretatie: het paradijs keert terug. Hier is de nieuwe Adam die de beproeving doorstaat. De oude Adam werd door de engelen verdreven, de nieuwe door de engelen gediend. Het begin van een nieuwe mensheid.

In welke richting men dit korte verhaaltje ook interpreteert het zal uitkomen op de weg die Jezus heeft te gaan, of hij trouw zal blijven aan de geest die hem tot zoon en dienaar maakte in wie God vreugde heeft, omdat hij zijn wil volbrengt.

Bij zijn doop en in de woestijn heeft hij door eenzaamheid en beproeving heen Gods

aanwezigheid ervaren. Als een beproefd mens kan hij de vreugde boodschap brengen.

De verzen 14 en 15 geven er een samenvatting van. Ze sluiten de inleiding van het evangelie af en vormen de overgang naar Jezus' werkzaamheid in Galilea.

Jezus begint nadat Johannes de Doper gevangen genomen is. Volgens het Johannesevangelie zijn Jezus en Johannes de Doper ook tegelijkertijd werkzaam geweest. Bij Marcus is het duidelijk afgebakend. Eerst komt Johannes en dan Jezus. Johannes is de voorloper van Jezus en kondigt hem aan, maar ook met wat hem overkomt verwijst hij naar Jezus, die net zoals hij overgeleverd zal worden, zoals er letterlijk staat.

Jezus gaat naar Galilea waar hij Gods goede nieuws verkondigt. Hij treedt op als een heraut van het Rijk Gods: de tijd is vol; voor wie het hoort is het *kairos*, de door God bepaalde en gewilde tijd, aangebroken. Het rijk van God is nabij gekomen.

Hier wordt het perfectum gebruikt en geeft dus een toestand aan. In het Joodse denken betekent de *malkoet JHWH*, dat God heerst over alles, maar er is nog zoveel wat zich daaraan onttrekt.

Dit besef brak vooral in en na de ballingschap door, en de verwachting ontstond dat God eens volkomen zou heersen. God zou zich als koning openbaren en bevrijding brengen (Jes. 52,7). Er ontstond een nationaal-politieke verwachting van het Rijk Gods hier en nu, en een apocalyptische verwachting van de nieuwe wereld die uit de hemel zou neerdalen.

Jezus overstijgt deze verwachtingen. Hij proclameert Gods nabijheid hier en nu. Het gaat hier om de proclamatie en erkenning van wat verborgen aanwezig is, de geest van liefde die allen en alles vorm geeft en draagt.

Wij gebruiken vaak ruimtelijke termen om innerlijke ervaringen tot uitdrukking te brengen, wanneer we het gevoel hebben dat God ver weg is, van boven komt of uit de diepte. Het zijn uitdrukkingen om ons denken en beleven te verwoorden.

Maar ik moet niet vergeten dat het om mijn innerlijke beleving gaat en dat de afstand die ik van God ervaar niet in de ruimte ligt, maar in mijn binnenste. Daar speelt zich ook het zoeken af, en mezelf openen voor God, de geest van liefde, die nabij is.

Die nabijheid proclameert Jezus en hij vraagt om mijn geloof in God die er is, voor mensen in nood, bij de armen. Maar ook bij de uitbuiters en misdadigers die zonder God ook niks uit kunnen richten. Ook die draagt God, maar wel als de basis die voortdurend appelleert om op je schreden terug te keren. De *metanoia* waartoe Jezus oproept, anders te gaan denken en doen. Jezelf toe te vertrouwen aan de Geest van liefde die bevrijdt, en toekomst opent.

Ook Petrus spreekt in zijn eerste brief over redding en een nieuw bestaan. Hij ziet in het water van de vloed een voorafbeelding van het doopwater waardoor je nu wordt gered. Bij doop gaat het niet om het uiterlijke, het afwassen van lichamenlijk vuil, maar om het innerlijke. Ze is een gebed om een zuiver geweten door Jezus die naar de geest tot leven gewekt is, en ons tot God brengt.

Preekvoorbeeld

Mensen kunnen soms heel veel over zich heen krijgen. Zij worden overspoeld door een tsunami van tegenslagen, een zondvloed van ellende. Dat kan gebeuren in je persoonlijk leven, maar ook bijvoorbeeld bij mensen in bedrijven.

Zij hebben altijd hard gewerkt. Zij hebben met enthousiaste medewerkers een mooi bedrijf opgebouwd, maar zo opeens worden zij overvallen door een crisis. Mensen in de bouw kunnen er over meepraten. Hoeveel bouwbedrijven zijn er de laatste jaren niet failliet gegaan?

Het vraagt heel veel moed en vindingrijkheid om weer opnieuw te beginnen. Menig zzp'er begint te bouwen aan een eigen ark en wacht net als Noach op de eerste houtduif die met een teken van opleven weer terugkomt.

Je hoort ook vaak dat een bedrijf na een faillissement in afgeslankte vorm verder gaat. Hoe het dan gaat met de rekeningen die nog betaald moeten worden staat er meestal niet bij.

In het verhaal over Noach staat dat het faillissement van de wereld de schuld is van de mensen die er een puinhoop van gemaakt hebben. Zij hebben alles gedaan wat God verboden heeft. God grijpt in en gaat in afgeslankte vorm verder met Noach en zijn gezin.

De schuldigen komen om, maar als alles voorbij is en de familie Noach zich weer op het droge bevindt, begint ook God zelf helemaal opnieuw. Hij laat zijn gedrag niet meer afhangen van wat mensen doen. Hij gaat op de toer van de eindeloze barmhartigheid. Voortaan zal de barmhartigheid het winnen van het oordeel.

Als de zondvloed voorbij is, zegt God tegen Noach en zijn familie: Ik ga een verbond aan met jullie. En ik doe dat niet alleen met jullie, maar ook met de mensen na jullie en met alle levende wezens op aarde. Alles wat leeft zal er in delen.

Ik denk niet dat er in de Bijbel veel plaatsen zijn waar zo nadrukkelijk gezegd wordt dat mensen en dieren samen zullen delen in Gods heerlijkheid. Je hoeft geen lid te zijn van de Partij van de Dieren om dit te constateren. Als God de wereld duurzaam wil redden, dan geldt dit voor alles wat groeit en leeft, de hond en de kat en ook alle bedreigde diersoorten. In de schepping horen wij bij elkaar.

‘Ik ga met u een verbond aan dat nooit meer enig levend wezen door het water van de vloed zal worden uitgeroeid.’ Wij worden weer met elkaar verbonden. ‘Ik zet mijn boog in de wolken; die zal het teken zijn van het verbond tussen mij en de aarde.’

God zal de strijdboog omdraaien. Die zal juist een teken van vrede worden, een teken dat de hemel met de aarde verbindt. Met alle kleuren van de regenboog zal God laten zien dat er in de hemel en op aarde weer ruimte is voor iedereen. God is goed en rechtvaardig. Hij pakt het weer op en begint opnieuw. Als het aan de Heer ligt, zal hij al wat leeft nooit meer verdelgen.

De tweede lezing van deze zondag sluit daar bij aan. Petrus zegt tegen de mensen die gedoopt worden: Het verhaal over Noach en zijn familie die behouden bleven te midden van het water heeft alles te maken met de onderdompeling van de doop, waardoor jullie nu gered worden. Door de doop worden jullie met God verbonden. Hij verbindt zich voorgoed aan jullie. Je krijgt een kompas mee dat richting geeft aan je geweten. Je mag altijd afstemmen op de verrezen Heer en zijn Geest.

In het evangelie hoorden wij dat de Geest van God Jezus naar de woestijn dreef. Dezelfde Geest die bij zijn doop gezegd heeft: ‘Jij bent mijn veelgeliefde Zoon.’ Dat is voortaan je roeping en je leven. Laat je niet afleiden. Gestuwd door die Geest trok Jezus zich veertig dagen terug om zich daar op te bezinnen.

In de woestijn wordt Jezus door een andere geest, de Satan, de tegenstrever van God, op de proef gesteld. In andere evangelies wordt daar meer aandacht aan besteed. De woestijn is de plek van de beproeving. Ben je in staat jezelf te blijven? Durf je trouw te blijven aan de kern van je leven, waar je ten diepste een kind bent van God? Jezus wijkt niet af van zijn

roeping, ook al verblijft hij tussen de wilde dieren. De kwade machten, afgebeeld als leeuwen en slangen, deren hem niet.

Hier begint misschien al iets van het vergezicht, het vredesrijk, waar Jesaja ooit over sprak. Mensen zullen er niet meer bang zijn voor wilde dieren. 'Kalf en leeuw zullen samen weiden en een kleine jongen zal ze hoeden'. Alles verloopt daar in pais en vrede. Met de engelen erbij is het een stukje hemel op aarde. Jezus wordt er op handen gedragen.

Terwijl Satan geen vat kreeg op Jezus, begon daar iets van het komende rijk van God, waarin de hele schepping mag delen: mensen, dieren, engelen. God is daar alles in allen.

Na die geweldige overrompelende Godserving in de woestijn, zo stel ik mij dat voor, en nadat Johannes was gearresteerd, ging Jezus naar Galilea en verkondigde er Gods Blijde Boodschap.

Hij ging verder waar Johannes was opgehouden. Hij zei: 'De tijd is vervuld en het Rijk Gods is nabij; bekeert u en geloof in de Blijde Boodschap.' De tijd is er rijp voor. Het is zover. Waar Jezus komt is het Rijk Gods nabij. En net als Johannes de Doper zegt hij: bekeer je en geloof in de Blijde Boodschap. God is nabij en wil zich met ons verbinden. Wat is daarop ons antwoord?

Op dit ogenblik, zou je kunnen zeggen, komen wij in beeld. Het is voor ons opgeschreven om er in te geloven en om er iets mee te doen.

Wij staan aan het begin van de veertigdagentijd. Deze voorbereidingstijd op Pasen duurt net zo lang als de tijd die Jezus doorbracht in de woestijn. Veertig dagen krijgen ook wij de tijd om bewuster dan anders stil te staan bij onze roeping als mens.

Wij leven in een tijd waarin we vaak net als in de tijd van Noach overspoeld worden door het kwaad en het terrorisme in de wereld. Mensen gedragen zich als panters en tijgers en overvallen de weerloze lammeren van deze wereld. Sikkels worden gebruikt om te slachten en niet om te oogsten.

Het valt niet altijd mee om ons hoofd boven water te houden en om te blijven geloven in de Blijde Boodschap. Wat we zien en meemaken maakt ons niet altijd blij. Ook wij zijn geen heiligen. Toch vraagt Jezus ons om te blijven geloven in zijn blijde boodschap en om het niet op te geven.

God wil het altijd weer opnieuw met ons proberen. Als God ons zo de moeite waard vindt, moeten wij in de komende vastentijd niet in zak en as gaan rondlopen, maar juist nieuw leven in de brouwerij van onze wereld brengen. Scheur niet je kleren, zet geen somber gezicht, doe de gewone dingen maar gewoon goed en met aandacht.

Denk niet alleen aan jezelf. Laat anderen meer tot hun recht komen, niet alleen de mensen voor wie wij de vastenacties houden, maar ook de mensen in onze eigen omgeving waar we het wel eens moeilijk mee hebben. Dat kun je niet afkopen. Wij moeten daar juist iets van onszelf geven. Het is geen aflat.

De vastentijd hoeft geen treurige tijd te zijn. Integendeel. Ook hier geldt de blijde boodschap van Jezus, dat degene die durft te versterven weer ruimte schept voor een ander en een vrijer mens wordt. Je krijgt er veel voor terug. Het is een groot geluk als je weer in vrijheid met elkaar kunt verkeren. Dat geldt voor onze relaties, voor onze werkverbanden, maar ook voor onze geloofsgemeenschappen, als wij niet meer over onze grenzen durven heen te kijken.

Geloven strookt niet met eng doemdenken. Het wordt tijd om weer kleur te geven aan ons leven en wat vreugde uit te stralen. Wie verslaafd is aan zichzelf en alleen maar aan zichzelf denkt, doet vaak anderen en God tekort. We moeten in de komende weken ruimte scheppen voor nieuw leven en voor verrijzenis, zodat we met Pasen echt iets te vieren hebben.

Wij zijn misschien nog niet failliet, maar het zou goed zijn om na het vasten afgeslankt verder te gaan. Er is soms zo ontzaglijk veel wat ons helemaal in beslag neemt, dat wij vergeten waar het in ons leven eigenlijk om draait. Wij sjouwen soms veel te veel met ons mee. Laten we veel dingen uit ons verleden achter ons laten. Loslaten!

Het is tijd om opnieuw te beginnen. God gaat met ons mee. Hij vergezelt ons met alle kleuren van de regenboog. Amen.

drs. Nol Sales, *inleiding*

Jan Kortstee, *preekvoorbeeld*

Homiletische hulplijnen 53

Partijdig

Naast het verhaal van de Bijbel hebben we ook altijd een ander verhaal nodig. Namelijk het discours van de armen die wij in het evangelie tegenkomen als de hongerigen, dorstigen, vreemdelingen, naakten, zieken en gevangenen van Matteüs 25,35v. Zij zijn namelijk het boegbeeld van het schip der kerk.

De armen moeten hun verhaal kwijt. Dat mogelijk te maken is diaconaat. Diaconaat is dus niet: helpen waar geen helper is, want dat is veel te dramatisch en dus ook aanmatigend geformuleerd. Diaconaat is beter kijken en zien dat er wel degelijk helpers zijn. De diaken verbindt zich met de helpers en de geholpenen, die dikwijls geholpene en helper in één persoon zijn. Diaconaat is vriendschap met de armen (Hilde Kieboom), een engagement dat van meet af verbindingen tot stand brengt, in wederkerigheid.

Dat alles is homiletisch van het grootste belang. In onze naïviteit gaan wij er immers dikwijls van uit dat het handwerk van exegese en verkondiging van nature waardevrij is, objectief, onbevooroordeeld, niet vooringenomen, onpartijdig.

De genitieftheologieën van sinds eind jaren zestig (zwarte theologie, feministische theologie, bevrijdingstheologie) hebben ons echter geleerd dat die zogenaamd waardevrije en objectieve exegese in werkelijkheid de exegetische traditie is van westerse, witte, *middle class* mannen.

Letty Russell maakte duidelijk dat een genitieftheologie geen ‘ecologie’ is, waarmee bijvoorbeeld vrouwen zich hinderlijk breed maken, maar dat deze inderdaad hinderlijke theologieën ons bewust maken van de ‘ecologie’ van de theologie. In wiens domein wordt deze theologie ontwikkeld? Wie maken hier de dienst uit?

Die ecologie noemen we tegenwoordig context. Er zijn werelddiaconale programma’s ontwikkeld om contextueel Bijbel te lezen. Daarmee worden we ons bewust van de bril die wij opzetten. Christenen van een ander continent lezen hetzelfde evangelie maar met een andere bril. Zonder bril zien wij niets. Maar met bril zien wij slechts een vertekende werkelijkheid. Dat worden wij pas vergelijkenderwijs gewaar. Daarom is de homiletiek meer gebaat met de bril van de armen dan met die van de rijken, meer gebaat bij de bril van de hongerigen en treurende, dan bij die van wie verzadigd zijn met de lachers op hun hand.

De armen zijn het boegbeeld van de kerk. Met hen geeft de kerk zich te kennen. Waar dat niet uitdrukkelijk het geval is, zal bij gebrek de meest representatieve persoonlijkheid naar voren geschoven worden als het belangrijkste gezicht van de kerk, iemand waarmee zij zich geen buil valt, de pastor bijvoorbeeld, de nieuw te beroepen dominee die naar burgerlijke maatstaven beoordeeld wordt.

Maar niet de gevangene (www.kerkenmetstip.nl), want wie weet wat hij op zijn kerfstok heeft en hoe dat wellicht het imago van heel de geloofsgemeenschap schaadt. En ook niet de zieke, want die brengt evenzeer risico’s met zich mee, niet alleen besmettingsgevaar, maar ook misschien een levenswijze waarmee de zieke zich de ziekte zelf op de hals heeft gehaald. En ook niet de vluchteling, zolang niet boven alle twijfel verheven is dat wij hier niet te maken hebben met een economische gelukzoeker. Met dit soort rationalisaties kan de kerk al die minste broeders en zusters van Matteüs 25 ter zijde schuiven: geen eer aan te behalen.

Naast het verhaal van de Bijbel hebben wij daarom altijd ook een ander verhaal nodig. Namelijk het discours van de armen. Hun zienswijze is leidend als de Schriften open gaan. De kerk viert niet slechts zondagen door het jaar, maar staat ook stil bij de nationale ziekendag,

de dag van de mantelzorger, wereldarmoededag; leest niet alleen uit het heilig evangelie maar citeert ook het jaarverslag van de voedselbank; laat zich niet alleen gezeggen door de brieven van Paulus, maar schrijft ook zelf brieven aan en voor gevangenen. Dat engagement hebben wij nodig, want niet onpartijdige objectiviteit maar de evangelische praxis is de vindplaats van het ware geloof.

Letty M. Russell, *Bevrijding van de mens in feministisch perspectief. Een theologie*, Baarn 1975
Hilde Kieboom, *Een hart voor deze tijd. Christen zijn vandaag*, Tiel 2005

Klaas Touwen